حرمين

رئاسة الشؤون الدينية
بالمسجد الحرام والمسجد النبوي

التَّحْذِيرُ مِنَ البِدَعِ | ديفهي | ދިވެހި

ބިދުޢަތުން އިންޒާރުކުރުން

ލިޔުއްވީ: ސަމާޙަތުލް-ޝައިޚު:
އަބްދުލް ޢަޒީޒު ބިން އަބްދު الله ބިން ބާޒު

التَّحْذِيرُ مِنَ البِدَعِ

ބިދުޢަތުން އިންޒާރުކުރުން

لِسَمَاحَةِ الشَّيْخِ العَلَّامَةِ
عَبْدِ العَزِيزِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ بَازٍ
رَحِمَهُ اللهُ

ލިޔުއްވީ: ސަމާޙަތުލް-ޝައިޚް:
ޢަބްދުލް ޢަޒީޒް ބްނު ޢަބްދު الله ބްނު ބާޒް

بِسْمِ اللهِ الرَّحمَنِ الرَّحِيمِ

ފަސްވަނަ ރިސާލާ:

އަލްމައުލިދުއް ނަބަވީ (ނަބިއްޔާގެ އީދު މީލާދު) އާއި އެހެނިހެން އުފަންދުވަސްތައް ފާހަގަކުރުމުގެ ޙުކުމް

ޙަމްދުހުރީ الله އަށެވެ. އަދި ޞަލަވާތާއި ސަލާމް ހުރީ الله ގެ ރަސޫލާއަށެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އާލުންނަށާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުންނަށާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ ތެދުމަގުން ތެދުމަގު ލިބިގަތް ބަޔަކަށެވެ.

އެއަށް ފަހު ދަންނަވަމެވެ: ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އީދު މީލާދު ފާހަގަކުރުމާއި، އެކަމުގެ ތެރޭގައި އެކަލޭގެފާނަށް (އިސްތިޤްބާލުކުރުމުގެ ގޮތުން) ކޮޅަށް ހުރުމާއި، އެކަލޭގެފާނަށް ސަލާމް ދަންނެވުމާއި، އެނޫންވެސް އީދު މީލާދުތަކުގައި ކުރާ ކަންކަން ކުރުމުގެ ޙުކުމާ ގުޅޭ ގިނަ ބަޔަކުގެ ސުވާލު ތަކުރާރުވެއްޖެއެވެ.

ޖަވާބަކީ މިހެން ބުނުމެވެ: ރަސޫލާ ﷺ ގެ އީދު މީލާދު އަދި އެހެން މީހެއްގެ އުފަންދުވަސް ވެސް ފާހަގަކުރުން ހުއްދަވެގެން ނުވެއެވެ. އެއީ ދީނުގައި އަލަށް އުފައްދާފައިވާ ބިދުޢަތްތަކުގެ ތެރެއިން ކަމުގައެވެ. އެހެނީ ރަސޫލާ ﷺ އެކަމެއް ނުކުރައްވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ތެދުމަގު ލިބިވަޑައިގެންނެވި ޚުލަފާއުން ވެސް، އަދި އެހެން ޞަޙާބީން رضي الله عنهم ވެސް، އަދި ހެޔޮގޮތުގައި ތަބާވެވަޑައިގެންނެވި އެބޭކަލުން

އިޙްސާންތެރިކަމާއެކު ތަބަޢަވީ ބޭކަލުންވެސް ނުކުރައްވައެވެ. އެބޭކަލުންނީ އޭގެ ފަހުން އަދި މީހުންނަށްވުރެ ބޮޑަށް ސުންނަތް ދެނެވަޑައިގަންނަވާ، އަދި اللهގެ ރަސޫލާ ﷺ އަށް ލޯބިވުމާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ ޝަރުޢަ◌ަށް ތަބަޢަވުން މާ ބޮޑަށް ފުރިހަމަވެގެންވާ ބޭކަލުންނެވެ. الله ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ، އެކަލާނގެ ބަޔާންވެގެންވާ ފޮތުގައި ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ:

﴿...وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمۡ عَنۡهُ فَٱنتَهُواْ...﴾

(...އަދި ރަސޫލާ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ގެނެސްދެއްވާ ކޮންމެ އެއްޗެއް، ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން ހިފާށެވެ! އަދި އެކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނަހީކުރައްވާ ކޮންމެ ކަމަކުން، ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން ދުރުވެގަންނާށެވެ!..)

[އަލްޙަޝްރު: 7] އަދި އެކަލާނގެ -ޖައްލަ ޖަލާލުހޫ- ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿...فَلۡيَحۡذَرِ ٱلَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنۡ أَمۡرِهِۦٓ أَن تُصِيبَهُمۡ فِتۡنَةٌ أَوۡ يُصِيبَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾

(...ފަހެ އެކަލޭގެފާނުގެ އަމުރުފުޅާ ހިލާފުވާ މީހުންނަށް ފިތުނައެއް ނުވަތަ ވޭންދެނިވި ޢަޛާބެއް ޖެހިދާނެކަމުން، އެ މީހުން ހުށިޔާރުވެ ބިރުވެތިވާހުށިކަމެވެ.) [އައްނޫރު: 63]. އަދިވެސް الله ސުބްޙާނަހޫ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿لَّقَدۡ كَانَ لَكُمۡ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسۡوَةٌ حَسَنَةٞ لِّمَن كَانَ يَرۡجُواْ ٱللَّهَ وَٱلۡيَوۡمَ ٱلۡأٓخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرٗا ٢١﴾

(ހަމަކަށަވަރުން ﷲ ގެ ރަސޫލާގެ ކިބައިގައި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރިވެތިވެގެންވާ ނަމޫނާއެއް ވެއެވެ. (އެއީ) ﷲ އާއި އާޚިރަދުވަސް އެދޭ، ގިނަގިނައިން ﷲ ހަނދުމަކުރާ މީހަކަށެވެ.) [އަލްއަޙްޒާބު: 21]. އަދިވެސް އެކަލާނގެ ވަޙީކުރައްވައެވެ:

﴿وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلۡأَوَّلُونَ مِنَ ٱلۡمُهَٰجِرِينَ وَٱلۡأَنصَارِ وَٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُم بِإِحۡسَٰنٖ رَّضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهُمۡ وَرَضُواْ عَنۡهُ وَأَعَدَّ لَهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي تَحۡتَهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۚ ذَٰلِكَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ١٠٠﴾

(މުހާޖިރުންނާއި، އަންޞާރުންގެ ތެރެއިން ކުރިއަރާ ދިޔަ ބާވަތުންނާއި، ހެޔޮކަމުގައި އެ ބާވަތުންނަށް ތަބާވީ މީހުން (ދަންނާނެވެ.) ﷲ، އެ މީހުންނަށް ރުހިވޮޑިގެންވެއެވެ. އަދި އެ މީހުން އެ އިލާހަށް ރުހުނެވެ. އަދި އެ ގަސްގާނގެ ދަށުން ކޯރުތައް ހިނގައިދާ ހުންނަ ބަގީޗާތަކެއް، އެ އިލާހު އެ މީހުންނަށްޓަކައި ތައްޔާރު ކުރެއްވިއެވެ. އެ ބަގީޗާތަކުގައި، އެ މީހުން އަބަދަށް ތިބެނިވި ގޮތުގައެވެ. ބޮޑުވެގެންވާ ނަސީބު ލިބުމަކީ އެއީއެވެ.) [އައްތައުބާ: 100] އަދިވެސް ﷲ ތަޢާލާ ވަޙީކުރައްވައެވެ:

﴿...ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗا...﴾

(...މިއަދު ތިމަން އިލާހު، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދީން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފުރިހަމަ ކޮށްދެއްވީމެވެ. އަދި ތިމަން އިލާހުގެ ނިޢުމަތް، ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ފުރިހަމަ ކޮށްދެއްވީމެވެ. އަދި އިސްލާމްދީން

ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދީނެއްކަމުގައި، ތިމަން އިސްލާމް ރުހިވޮޑިގެންފީމެވެ...)

[އަލްމާއިދާ: 3] މި މާނައިގައިވާ އާޔަތްތައް ގިނަވެގެންވެއެވެ. އަދި ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިކަމަށް ޘާބިތުވެގެންވެއެވެ:

«مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنهُ فَهُوَ رَدٌّ».

"އަހަރުމެންގެ މި ދީނުގެ ތެރެއަށް އޭގައި ނެތް އެއްޗެއް އުފައްދައިފި މީހާ، ފަހެ އެ ކަމެއް ވާނީ ރައްދުކުރެވިގެންނެވެ." އެބަހީ: އެމީހާގެ މައްޗަށް އަނބުރާ އެކަމެއް ރައްދުވެގެންވެއެވެ. އެހެން ޙަދީޘެއްގައި އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«عَلَيكُم بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ المَهْدِيِّينَ مِنْ بَعدِي، تَمَسَّكُوا بِهَا، وَعَضُّوا عَلَيهَا بِالنَّوَاجِذِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الأُمُورِ، فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ».

"ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށްވާނީ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ސުންނަތާއި، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ފަހު ތެދުމަގުގައިވާ ހިދާޔަތް ލިބިގެންވާ ޚަލީފާއިންގެ ސުންނަތެވެ. އޭގައި ތިޔަބައިމީހުން ހިފަހައްޓާހުރިކަމެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ކޮޅު ދަތްތަކުން އޭގައި ދަތްއަޅާހިފާކަމެވެ. އަދި (ދީނުގެ ތެރެއަށް) އަލަށް އުފެއްދޭ ކަންކަމާމެދު ތިޔަބައިމީހުން ހުށިޔާރުވެ ހަދަރުދާރުވުމެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އަލަށް އުފެއްދޭ ކޮންމެ ކަމަކީ ބިދުޢައެކެވެ. އަދި ކޮންމެ ބިދުޢައެއްވެސް މަގުފުރެދުމެކެވެ." ފަހެ މި ދެ ޙަދީޘްގައި، ބިދުޢަތެއް އުފެއްދުމާ، އެއަށް ޢަމަލުކުރުމާމެދު ހަރުކަށިކޮށް އިންޒާރުދެވިގެންވެއެވެ.

މިފަދަ ބިދުޢީ ޢިބާދަތް އުފެއްދުމުން އެއިން ދޭހަވަނީ الله ސުބްޙާނަހޫ މި އުއްމަތަށް ދީން ފުރިހަމަކޮށް ނުދެއްވާ ކަމަށެވެ. އަދި އުއްމަތް އެއަށް ބަދަލުކުރަށް ދެރާ ކަންކަން ރަސޫލާ عليه الصلاة والسلام ފާޅުކޮށް ނުދެއްވާކަމަށެވެ. ފަހުން އައިސް މިތިބި މީހުންނަށް އެއިގެ، الله އިޛުންދެއްވާފައި ނުވާ ކަންތަކާއި އެކަމަނާގެ ޝަރުޢީގެ ތަރުކަން އަރަން އުފެއްދިގެން އިބާދަތްތަކުން ދާނެއެވެ. (މީހުން އުފަންކުރި) އުކަމި މީހުން الله ގެ ރަސޫލަކަން ކައްމަހާނުތާން ކަލައްކަމަން ދައްވާކަ ބާރާގައިއެވެ. އުއްވަސް ޝަރުކައްނުތަކު ގަލޭގައި މީގި ބޮޑުވެގެންނާ ނުރައްކަލެކެވެ. އަދި الله ސުބްޙާނަހޫ އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ އަށް އިއްތިބާޢުވުމުން (އިސްލާމުކަން ފުރިހަމަ ސުންނަތުން) އާދައިވާ ކަމުކަވެ. ހުސްނިޔަތުން الله ވެސް އެކަލާނގެ އަޅުތަކުންނަށް ދީން ފުރިހަމަކޮށްދެއްވީ، އަދި މީހުންގެ މައްޗަށް ނިޢުމަތް ފުރިހަމަކުރައްވާފައިވާކަން ކަށަވަރެވެ. އަދި ރަސޫލާ ﷺ ވެސް ބަޔާންވެގެންވާ ފާޅުކޮށްދެއްވާފައިވަން ގައިމުވެ. އަދި ސުވަރުގެއަށް ވައްދައިދޭނެ ކަންތައް، އަދި ނަރަކައިން ދުރުކޮށްދޭނެ ކަމެއް، އެކަލާނގެ ދީނުގެ އުއްމަތަށް ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައި މެނުވީ އެކަލާނގެ ދުނިޔެއިން ފުރުއްވާފައި ނުވެއެވެ. އެއީ ޞައްޙަ ޙަދީޘުގައި، ޢަބްދު الله ބިން ޢަމްރު رضي الله عنه ވިދާޅުވިކަމަށް ޘާބިތުވެގެންވާ ފަދައިންނެވެ: الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިކަމަށެވެ:

«مَا بَعَثَ اللهُ مِن نَبِيٍ إِلَّا كَانَ حَقًّا عَلَيهِ أَن يَدُلَّ أُمَّتَهُ عَلَى خَيرِ مَا يَعْلَمُهُ لَهُم،

وَيُنْذِرَهُمْ شَرَّ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ».

"اللهُ ފޮނުއްވި ކޮންމެ ނަބިއްޔަކު ވެސް، އެ ނަބިއްޔެއްގެ އުއްމަތަށް، އެ ނަބިއްޔަކަށް އެނގިވަޑައިގެންނަވާ ހެޔޮ ކަންކަމަށް މަގުދެއްކެވުމާއި، އެ ނަބިއްޔަކަށް އެނގިވަޑައިގެންނަވާ ނުބައި ކަންކަމާމެދު އިންޒާރުދެއްވުން އެ ނަބިއްޔެއްގެ މައްޗަށް ޒަރޫރީވެގެންވާ ގޮތުގައި މެނުވީ އެއްވެސް ނަބިއްޔަކު އެކަލާނގެ ނުފޮނުއްވަމެވެ." ރިވާކުރެއްވީ މުސްލިމު އެކަލޭގެފާނުގެ ޞަޙީޙުގައިވެ.

އަދި އެނގިގެންވާނޭ ފަދައިން، އަހަރުމެންގެ ނަބިއްޔާ ﷺ އީ ނަބިއްޔުންގެ ތެރެއިން ހޮވިގެންވާ ކަލޭގެފާނެވެ. އަދި އެބޭކަލުން ޒިޔާދަކުރެއްވި، އަދި ފުރިހަމަކޮށް ނަޞޭޙަތްތެރިވެވަޑައިގެންނެވީ އެންމެ ފުރިހަމަ ކަލޭގެފާނެވެ. ދެންފަހު އިރު މިޒާޖުކޮށް ފާހަގަކުރެއްވި: ﷲ ސުބްޙާނަހޫ އަކަމަށް ޝަރީޢަތްތަކުން ދީނުގެ ތެރެއިން ކަމެއްނުވާ؛ ރަސޫލާ ﷺ އުއްމަތަށް އެކަން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ނުވަތަ އެކަންކަމުގެ ޞަޙާބީންގެ އެކަން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ނުވަތަ އެކަންކަމުގެ އަބްޞާރު رضي الله عنهم އަށްވުރެން ކަމުގައި ކުރެއްވިއެވެ. ދެންފަހު އިން އިއްޔެ ކަމެއް ހިނގާފައިވުމުން އެނގޭނީ؛ އެއީ އެއްވެސް ގޮތަކުން އިސްލާމްދީނުގައިވާ ކަމެއް ނުނިމެނީއެވެ. ޙަދީޘް، އެއީ ރަސޫލާ ﷺ އެ ކަންކަމާމެދު އުއްމަތަށް އަބަދުވެސް އިންޒާރުދެއްވި، (ދީނުގެ ތެރެއިން) އަމަލް ފަދަ ކަންކަމުގެ ތެރެއިންވާ ކަންކަމެވެ. އެއީ ބަޔާންކުރުމަށް އިސްވެ ބަޔާންވި ފަދައިން. މި ޙަދީޘުގައިވާ ނަޞޭޙަތަކީ

ޙަދީޘްތަށް ބިނަވެގެންވެއެވެ.

ޢިލްމުވެރިންގެ ޖަމާޢަތެއްވެސް އިދި މިކާދުވަކަން އިންކާރުކުރެއްވީ، އަދި އެއާމެދު ހަވާރިހިކޮން އިންކާރުކުރެއްވުމީއެވެ. އެއީ ބައްޔަކުރުވާނުކަން ތަކުލީފުވާއި އަޅަން ދަރިލީފުވާ އަރުވަކުރުވުމުގެ ގޮތެއްނުވެ. އަދި ޖަހަން އަހިސް އުޅޭ ބައެއް މިހެން އާއާ ހިތުގެ، މުސްކަރާތުން ކަލަށް އާކައި ނަހިމުން ގޮތަން އަކަން ކުޅުން ހުއްދަކުރެއްވެއެވެ. މިސްތަކަން: ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ އާއްމުކޮށް (މަގާމު މާތްކުރުމުގައި) ހައްދުރުވަނަ އައިޔާ ދިރިހުމާއި، (ހިލާ) އަސްނުސްނުސްނާއި ޖެހިހުނުން މަސްއަލަހިމާއި، މިންޖިކު ސާމާން ބާނުސްކުރުމާއި، އަނާނުމަސް ޝާހިރުމެގިނާ ޝަރުޢީ އާ ކަނުކަމަން އިނުލާރުކާ ކަނުކަން ނުހިމެނުނަމަވެ. އަދި (އާރުން) އަމަލުނު ހިކުރު އޮޅި ހަމަ ރަނގަޅު ބިރުއަބަކުގެ ބެރެއިނުވާ ކަމުއްކަމަނެވެ.

ޝަރުޢީ ދަލީލު: މިސްބަކުން އަކަމުއްގައި ދުބަސްވެ ހިއާޖެވާ ކަމުއް، ﷲ ގެ ފަރުމާ އަކަޔާނުގެ ރަސޫލާ މުހައްމަދު ﷺ ގެ ސުންނަތަށް ރައްދުކުރުމެވެ. އެއީ ﷲ -ތަޢާލާ ތަޢާލާ- ވަހީކުރައްވާފައިވަނީއެވެ:

﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُوا۟ ٱلرَّسُولَ وَأُو۟لِى ٱلْأَمْرِ مِنكُمْ ۖ فَإِن تَنَـٰزَعْتُمْ فِى شَىْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾﴾

(އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ. ތިޔަބައިމީހުން ﷲ އަށް ކިޔަމަންވާށެވެ. އަދި ރަސޫލާއަށާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިންވާ ވެރިންނަށް ވެސް ކިޔަމަންވާށެވެ. ފަހެ ކަމަކާމެދު ތިޔަބައިމީހުން

ދެބަސްވެއްޖެނަމަ، ﷲ އާއި ރަސޫލާއަށް އެ ކަމެއް ރައްދުކުރާށެވެ. (އެބަހީ: އެކަމާމެދު ﷲ އާއި އެ އިލާހުގެ ރަސޫލާގެ ޙުކުމް އޮތްގޮތެއް ބަލައި އެ ގޮތަށް ޢަމަލުކުރާށެވެ.) އެއީ ތިޔަބައިމީހުން ﷲ އާއި އާޚިރަތް ދުވަހަށް އީމާންވާ ކަމުގައި ވާނަމައެވެ. އެ ގޮތް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ހެޔޮކަން ބޮޑެވެ. އަދި ނިމުމުގެ ގޮތުން ރިވެތިކަންވެސް ބޮޑެވެ.) [އަންނިސާއު: 59].

އަދިވެސް އެކަލާނގެ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿وَمَا ٱخۡتَلَفۡتُمۡ فِيهِ مِن شَيۡءٖ فَحُكۡمُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِ ...﴾

(އަދި ތިޔަބައިމީހުން އެ ކަމަކާމެދުގައި ޚިލާފުވާ ކޮންމެ ކަމެއްގެ ޙުކުމް ކުރެއްވުން ވަނީ، ﷲ އަށެވެ...) [އަށްޝޫރާ: 10]

އަދި އަހަރުމެން މި މައްސަލަ -އެ މައްސަލައަކީ: އީދު މީލާދުބައް ފާހަގަކުރުން- ﷲ ސުބްޙާނަހޫގެ ފޮތަށް ރައްދުކުރީމެވެ. ދެން އަހަރުމެންނަށް ފެނުނީ ރަސޫލާ ﷺ ގެންނެވި ކަންކަމަށް ބަލައިލުމަށް އެ ގޮތުން އަމުރުކުރައްވާ، އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ނަހީކުރެއްވި ކަންކަމުން އަހަރުމެންނަށް އިންޒާރުކުރައްވާ ބޮޑެވެ. އަދި އެ ގޮތުން އަހަރުމެންނަށް ޚަބަރުދިނީ: ﷲ ސުބްޙާނަހޫ، މި އުއްމަތުގެ ދީން ފުރިހަމަކޮށްދެއްވާފައިވާ ކަމެވެ. އަދި މިގޮތަށް އީދު މީލާދުބައް ފާހަގަކުރުން އިބްތިދާޢުކުރިޔާ ރަސޫލާ ﷺ ގެންނެވި ކަންކަމުގެ ތެރޭގައިވާ ކަމެއް ނޫނެވެ. އެހިނދުން، ﷲ އަހަރުމެންނަށް ފުރިހަމަކޮށްދެއްވި، އަދި އެ ކަމުގައި ރަސޫލާއަށް ބަލައިލުމުން އަހަރުމެންނަށް އަމުރުކުރެއްވި ދީނުގެ ތެރެއިން އެ ކަމެއް ނުފެނެއެވެ.

އަދި އަހަރުމެން އެކަންތައް ރަސޫލާ ﷺ ގެ ސުންނަތަށްވެސް ރައްދުކުރިމެވެ. ދެންފަހެ އެކަލޭގެފާނުން އެކަންތައް ކުރައްވިކަމެއް، އަދި އެކަމަށް އަމުރު ކުރައްވިކަމެއްވެސް، އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުން ވެސް އެކަން ކުރައްވިކަމެއް އަހަރުމެންނަކަށް ނުފެނުނެވެ. ދެން އެއިން އަހަރުމެންނަށް އެނގިގެންދިޔައީ އެއީ ދީނުގެ ބިދުޢައިންވާ ކަމެއް ނޫންނަކަމެވެ. ޔަޢުނީ، އެއީ އަލުން އުފައްދާފައިވާ ބިދުޢަތަކުން ބިދުޢައެއް ކަމާއި، އަދި ގޮތުގެ އަހުލުވެރިން ކަމުގައިވާ ތާބިޢުންނާއި ސަޙާބާއިންގެ އިދުތަކުގައި އިމާމުންނާ އެއްބަސްވުމުގެ ބިދުޢައިންވާ ކަމެއްކަމެވެ.

އެމިހަކަން ފިރިއޯތުންވެސް ހެޔޮ ވިސްނުމެއް، އަދި ބައެއް ހުދުދުގެ ދަރިވެހިކަމެއް އޭގެ، އަދި ބައެއް ހުދުދުގައި އިންސާފުވެރިކަން އަތް މިހިކަން އެއިން ސާފުވެގެންދެނީ: އިދު މިފާދުބައް (އުފަންދުވަސްބައް) ފާހަގަކުރުމީ އިސްލާމްދީނުގެ ބިދުޢައިންވާ ކަމެއް ނޫންކަމެވެ. ޔަޢުނީ، އެއީ ﷲ ސުބުޙާނަހޫ އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ﷺ އަށް ކަންކަން ދޫކޮށްލުމުގެ ދުރާލާ، އެކަންކަމުގެ ހިނގާއަރާފަ ސަރުކާރުވެރިން އަމުރުކުރެއްވިފައިވާ، އަދި އެކަންކަމުގެ ބިދުޢައިގެ ބުރަދަންވާ ކަމެވެ. އަދި ދެންހިތާގެ އެކަ ކަންތައްތަކުގައި އެކަން ކުރައްވިފައިވާ އަހުލު ދީނުގެ ފިޤުހުވެރިން ބިދުޢަތް، ބޮޑުވެގެންދާ ހަމައެކަނި ސުންނަތް ނުވާނެއެވެ. އެހެނީ ބަދަލަކީ އެއް އެހެން ކުރިމަތިވުމަކީ އިސްކަން ނުވާނެ ބާރުގައި އިސްތިހާދު ދިނުމެވެ. ބަދަލު އިސްތިޙާދު ހުއްޓުމަށް ދިޔަކަމަކީ އެބުނެވެ. ހަމައެކަނި ދީނުގެ ސުންނަތް އެދި ބޮޑުކޮށްލުން ނުވާނެއެވެ. އަދި ތަޢުލީމްދޭން ސަބަބަކީ ﷲ ތަޢާލާ ވަޙީކުރައްވާފައިވާ ކަމެވެ:

﴿وَقَالُواْ لَن يَدۡخُلَ ٱلۡجَنَّةَ إِلَّا مَن كَانَ هُودًا أَوۡ نَصَٰرَىٰۗ تِلۡكَ أَمَانِيُّهُمۡۗ قُلۡ هَاتُواْ بُرۡهَٰنَكُمۡ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ١١١﴾

(އެބައިމީހުން ބުނެއެވެ. ޔަހޫދީއަކު ކަމުގައި ނުވަތަ ނަޞާރާއަކު ކަމުގައިވާ މީހަކު މެނުވީ ސުވަރުގެއަށް ނުވަންނާނެއެވެ. އެއީ، އެބައިމީހުންގެ (ދޮގު) އުންމީދުތަކެވެ. ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުންނީ ތެދުވެރިންކަމުގައިވާނަމަ، ތިޔަބައިމީހުން (އެކަމުގެ ހުއްޖަތް) ބުރުހާނު ގެންނާށެވެ!) [އަލްބަޤަރާ: 111] އަދިވެސް އެކަލާނގެ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿وَإِنْ تُطِعْ أَكْثَرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ...﴾

(އަދި ބިމުގައިވާ ގިނަ މީހުންނަށް ކަލޭގެފާނު ކިޔަމަންވެ ވަޑައިގެންފިނަމަ، އެމީހުން ﷲ ގެ މަގުން ކަލޭގެފާނު ފުރައްދައިލާނެތެވެ...) [އަލްއަންޢާމު: 116]

ދެން އެއަށްފަހު އީދު މީލާދުވަހަކީ ބިދުޢަތެއް ކަމުގައިވުމާއެކު، މީގެ ގިނަ ފާހަގަކުރުންތަކުގައި އެހެން މުންކަރާތްތައް ނުހިމެނި ނުދެއެވެ. އަންހެނުންނާއި ފިރިހެނުން މަސްހުނިވުމާއި، ލަވަޔާއި މިއުޒިކު ސާމާނުތައް ބޭނުންކުރުމާއި، މަސްތުވާތަކެތި ބުއިމާއި އެހެނިހެން [illegible] ނުބައި ކަންކަމެވެ. އަދި އެއަށްވުރެ މާ [illegible] [illegible] އެ [illegible] [illegible] [illegible]. އެއީ ބޮޑު ޝިރުކެވެ. އަދި ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ [illegible] ނުވަތަ އެހެން ވަލީވެރިންގެ ބަރަކާ [illegible] [illegible]، އަދި [illegible] އަދި [illegible]، [illegible] އަދި، އެ

ފަރާތަކަށް ޣައިބު އެނގޭކަމަށް ޤަބޫލުކުރުމާއި، އެނޫންވެސް ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ މައުލިދާއި އެމީހުން ވަލިއްޔުންކަމުގައި ނަންދޭ މީހުންގެ މީލާދުތައް ފާހަގަކުރާއިރު، މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން ގިނަބަޔަކު އަރައިގަންނަ އެފަދަ ކުފުރުގެ ޢަމަލުތަކެވެ. ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިކަމަށް ޞައްޙަވެގެންވެއެވެ:

«إِيَّاكُم وَالغُلُوَّ فِي الدِّينِ، فَإِنَّمَا أَهْلَكَ مَن كَانَ قَبْلَكُم الغُلُوَّ فِي الدِّينِ».

"ދީނުގައި ޙައްދުފަހަނައަޅާ ދިއުމާމެދު ތިޔަބައިމީހުން [illegible] ހަބަރުދާރުވާށެވެ! ފަހެ ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރިން އުޅުނު މީސްތަކުން ހަލާކުވެގެންދިޔައީ ހަމައެކަނިވެސް ދީނުގައި ޙައްދުފަހަނައެޅުމުގެ ސަބަބުންނެވެ." އަދިވެސް އެކަލޭގެފާނު عليه الصلاة والسلام ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«لَا تُطْرُونِي كَمَا أَطْرَتِ النَّصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ، إِنَّمَا أَنَا عَبدٌ، فَقُولُوا: عَبدُ اللهِ وَرَسُولُه».

"ނަޞާރާއިން މަރްޔަމްގެފާނުގެ ދަރިކަލުން (ޢީސާގެފާނު) މަތިކުރުމުގައި ޙައްދުފަހަނައަޅާ ދިޔަ ގޮތަށް ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނު މަތިކުރުމުގައި ޙައްދުފަހަނައަޅާ ނުދިއުމަށެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު ވާނީ ހަމައެކަނި އަޅެއްކަމުގައެވެ. އެހެންކަމުން "ﷲ ގެ އަޅާ އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ" ތިޔަބައިމީހުން ބުނާށެވެ." މި ޙަދީޘް ނެރުއްވީ އަލްބުޚާރީ އެކަލޭގެފާނުގެ ޞަޙީޙުގައި، ޢުމަރު رضي الله عنه ގެ ޙަދީޘުންނެވެ.

ޢަޖައިބުހުރި އާދަހަރާ ހިޔާލުކުރާއިރު: މިހާރަކު ބިދުޢަވެރި ޢަމަލްތަކަން
ޢާޖިޒުވުމުން ދީނަށް ބަޔަކު ހިފާލެވި ހާލަތްތަކުގައި އުޅެ، އަދި އެކަންކަން
ދިރުވައިދޭން ކުރެއެވެ. އަނެއްކާވެސް ﷲ ތަޢާލާގެ ވަޙީބުރައްވާފައިވާ
ކަންކަން ކުރުމަށް: ހުކުރާއި ޖަމާޢަތުގެ ނަމާދަށް ބޭރުވުމުން ފަސްޖެހި
ނުގޮސް ހުރެއެވެ. އަދި އެކަމާމެދު އެއްވެސް ސަލާމްކަމުއްދަން ބޯ
ހިއްޕާވެސް ނުލެއެވެ. އަދި އެ ކުރެވުނީ ބޮޑު މުސްކުރާބައްކަމުގައިވެސް
ނުދެކެއެވެ. ޝައްކެއްނެތް ގޮތުގައި އެ ކަންވީ ހިމަނަކަން ބަލިކަރިވުމައި،
ބަސްރަބައި އިލްމު މަދުވުމައި، އަލި ބާވަތްތަކުގެ އުރެދުންތަކާއި ފާލަތްކަން
ހިތްތަކުގައި ދަރަޖަރީއްވުން ބިނަވުމްނަވެ. ހަމަރުމުން ނަނާއި،
ހުރިހާ މުސްލިމުންނަށް ޢާޚިރަތުގައިވެސް ﷲ ގެ ރަޙްމަތުން އެދެމެވެ.

އަދިވެސް އޭގެ ތެރޭގައި: އާދޭ ބަލައި މިފަށް ހިނގާ ގޮތުގައި ﷲ ގެ
ރަސޫލާ ﷺ، އިދު މީލާދު ފާހަގަކުރާ މަހަން ބާބާރަ ފަޢިގަންނަވައެވެ.
މިނަން އެކަލޭގެފާނަން ސަލާމްކަން މަރުހަބާ ކިޔަން އެމީހުން ތެދުވެއެވެ.
މިއީ އެންމެ ބޮޑު ބާޠިލް ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން، އަދި އެންމެ ހުތުރުވެގެންވާ
ޖާހިލުކަމުގެ ތެރެއިންވާ ކަމެކެވެ. އެހެން ރަސޫލާ ﷺ، ޤިޔާމަތްދުވަހުގެ
ކުރިން އެކަލޭގެފާނުގެ ޤަބުރުފުޅުން ނިކުމެވަޑައިނުގަންނަވާނެއެވެ. އަދި
މިސްކީނުންގެ ތެރެއިން އެކަކާވެސް ނުގުޅުއްވާނެއެވެ. އަދި އެމީހުންގެ
އެއްވުންތަކުގައިވެސް ބައިވެރިވެވަޑައިނުގަންނަވައެވެ. ހިއްލައި، އެކަލޭގެފާނު
ޤިޔާމަތްދުވަހާ ހަމައަށްވީ އެކަލޭގެފާނުގެ ޤަބުރުފުޅުގައި
ދާއިމުވެގެންނެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ފުރާނަފުޅުވީ އެކަލޭގެފާނުގެ ވެރި

ރައްބުގެ ޙަޟްރަތުގައި ކަރާމާތްތެރިކަމުގެ ގޮތުގައި، ޢިއްލިއްޔޫންގެ އެންމެ މަތީގައެވެ. އެއީ الله ތަޢާލާ ވަޙީކުރެއްވިފަދައިންނެވެ:

﴿ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَمَيِّتُونَ ۝١٥ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ ۝١٦﴾

(ދެން ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުން އޭގެފަހުގައި މަރުވާނޭކަން ކަށަވަރެވެ.

ދެން ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުން ޤިޔާމަތް ދުވަހުން، އަލުން ދިރުއްވައި ހުށަހެޅުއްވޭނޭކަން ކަށަވަރެވެ.) [އަލްމުއުމިނޫން: 15- 16]

އަދި ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«أَنَا أَوَّلُ مَنْ يَنْشَقُّ عَنْهُ القَبْرُ يومَ القِيَامَةِ، وَأَنَا أَوَّلُ شَافِعٍ، وَأَوَّلُ مُشَفَّعٍ».

"ތިމަންކަލޭގެފާނީ ޤިޔާމަތް ދުވަހު އެކަލޭގެ މަތިން ޤަބުރު އެންމެ ފުރަތަމަ ފަޅައިގެންދާނޭ މީހާއެވެ. އަދި އެންމެ ފުރަތަމަ ޝަފާޢަތްތެރިވާނޭ ބޭކަލަކީވެސް، އަދި އެންމެ ފުރަތަމަ ޝަފާޢަތްތެރިވެވޭނޭ ބޭކަލަކީވެސް ތިމަންކަލޭގެފާނެވެ." އެކަލޭގެފާނުގެ ވެރި ރައްބުގެ ޙަޟްރަތުން އެންމެ ހެޔޮ ޞަލަވާތާއި ސަލާމް އެކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ހުއްޓެވެ.

މި މާތް ދެ އާޔަތާއި، ޝަރަފުވެރި ޙަދީޘާއި، އަދި އެ މާނައިގައި އައިސްފައިވާ ހުރިހާ އާޔަތްތަކާއި ޙަދީޘްތަކުން ދަލީލުކުރަނީ: ނަބިއްޔާ ﷺ އަކީ އެހެންވެސް މަޚްލޫޤުން، އެބޭފުޅުންގެ ޤަބުރުތަކުން ނިކުންނަވާނީ ޤިޔާމަތްދުވަހު ކަމެވެ. މިއީ މުސްލިމުންގެ އިލްމުވެރިންގެ މެދުގައި އިޖްމާޢުވެފައިވާ ކަމެކެވެ. އެކަމުގައި އެބޭކަލުންގެ މެދުގައި ދެބަސްވުމެއް ނުވެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް މުސްލިމުންވެސް މި ކަންކަމުން ސަމާލުވެ،

އަދި ޖާހިލުންނާއި އެފަދަ މީހުން އުފައްދައިގެން އުޅޭ ބިދުޢަތްތަކާއި ޚުރާފާތްތަކާމެދު ހުޝިޔާރުވެ ދުރުވާންޖެހެއެވެ. އެ ކަންކަމަކީ އެކަންކަމުގައި ﷲ އެއްވެސް ޙުއްޖަތެއް ބާވައިލައްވާފައި ނުވާ ކަންކަމެވެ. އެހީތެރިކަމަށް އެދެނީ ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުންނެވެ. އަދި ވަކީލުކުރަނީ އެކަލާނގެއަށެވެ. އަދި އެއްވެސް ހަރަކާތާއި ބާރެއް އެކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން މެނުވީ ނުވެއެވެ.

ދެންފަހެ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ މައްޗަށް ޞަލަވާތާއި ސަލާމް ލެއްވުމަށް އަދި ދުޢާކުރުމާއި އެންމެ މަތިވެރިވެގެންވާ [illegible] ޢިބާދަތްތަކުގެ ތެރޭގައި، އަދި ޘަވާބު [illegible] [illegible] ކަމެކެވެ. އަދި ﷲ ތަޢާލާ ވަޙީކުރައްވާ ގޮތުންނެވެ:

﴿إِنَّ ٱللَّهَ وَمَلَٰٓئِكَتَهُۥ يُصَلُّونَ عَلَى ٱلنَّبِيِّۚ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ صَلُّواْ عَلَيۡهِ وَسَلِّمُواْ تَسۡلِيمًا ٥٦﴾

(ހަމަކަށަވަރުން ﷲ އާއި އެ މަލާއިކަތުން ނަބިއްޔާގެ މައްޗަށް ޞަލަވާތް ލެއްވުމެވެ. އޭ އީމާންވީ ތިޔަބައިމީހުން އެކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ޞަލަވާތް ލެއްވުން އެދި ދުޢާކުރާށެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ސަލާމް ލެއްވުން އެދި [illegible] [illegible] ދުޢާކުރާށެވެ.) [އަލްއަޙްޒާބު: 56]. އަދި ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«مَنْ صَلَّى عَلَيَّ وَاحِدَةً؛ صَلَّى اللهُ عَلَيهِ بِهَا عَشْرًا».

"ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް އެއްފަހަރު ޞަލަވާތް ކިޔައިފި މީހާއަށް ﷲ އޭގެ ސަބަބުން ދިހަ ބަރަކާތް ލެއްވުމެވެ." [illegible]

ޝަރުޢުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އަދި ކޮންމެ ނަމާދެއްގެ ފަހުގައި ސުންނަތްކަން ގަދަވެގެންވާ، އަދި ބައެއްގެ، ދިކުރުގެ އަޒުކާރުތަކުގެ ޖަމާޢަތުގެ ގޮތުގައި ކޮންމެ ނަމާދެއްގެ ފަހު އަދާކުރެވޭ ވާޖިބުވެސް ވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އަދި ދީން ފަރުމާކުރެއްވި އެއީ ސުންނަތުގެ ގަދަވެގެންވާ ސުންނަތެވެ. އެއީ ތިބާގެ: ބަހާއި ފުރަތަމަ، އަދި އެކަލޭގެފާނު عليه الصلاة والسلام ގެ ސުންނަތުގެ ގޮތުން، އަދި ހުރުމާއި ދަތުރުގައި ހުރުމާއި ދޫކޮށްލެއްވި ކަމަކަށް ނުވެއެވެ. އެއީ ދީން ބަޔާންކޮށްދީފައިވާ ދެވަނަ ކަމެއްކަމުގައިވާ ގޮތުންނެވެ.

އަހަރުމެންނާއި ހުރިހާ މުސްލިމުން، الله ގެ ދީނުގައި ފިޤުހުވެރިކޮށްދެއްވުމާއި އަދި އެ ދީނުގައި ޘާބިތުކޮށްދެއްވުން ދަރުމަވަންތަ އިލާހުގެ ޙަޟްރަތުން، އަދި ހުރިހާ އެންމެން ސުންނަތުގައި ހިފަހައްޓައި، ޢަމަލުކުރުމުގެ ތައުފީޤު ދެއްވުން ދެފުށުމެން ދަރުމަވަންތަ ދެކޮޅުކަމުގައި ދަންނަވަމެވެ. އަދި އަޅުގަނޑުމެންނަށް ދަރުމަވަންތަ الله ގެ ރަޙްމަތުގެ ތެރެއިން ދެކުރުވާށެވެ. އެކަލާނގެއަށް ދީފައިވާ ދުޢާތަކާއި ޢަމަލުތަކާއި ޤަބޫލުކުރައްވާށިއެވެ.

އަހަރުމެންގެ ނަބިއްޔާ މުޙައްމަދުގެފާނަށާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ އާލުންނާއި އަޞްޙާބުންނަށް الله ސަލާމަތާއި ޞަލަވާތް ލައްވާށިއެވެ.

وصلى الله وسلم على نبينا محمد وعلى آله وصحبه.

***

بِسْمِ اللهِ الرَّحمَنِ الرَّحِيمِ

ހަވަނަ ރިސާލާ:

އިސްރާ މިޢުރާޖުގެ ރޭ [illegible] [illegible]

ޙަމްދުހުރީ الله އަށެވެ. އަދި ޞަލަވާތާއި ސަލާމް ހުރީ الله ގެ ރަސޫލާއަށެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އާލުންނަށާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ އަޞްޙާބުންނަށެވެ.

އެއަށްފަހު ދަންނައެވެ: އެއްވެސް ޝައްކެއް ނެތް ގޮތުގައި، އިސްރާއާއި މިޢުރާޖަކީ الله ގެ ރަސޫލާ މުޙައްމަދު ﷺ ގެ ތެދުވެރިކަމަށް، އަދި الله -ޖައްލަ ޖަލާލުހޫ- ގެ ޙަޟްރަތުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ މަޤާމާއި ދަރަޖައިގެ މަތިވެރިކަމަށް ދަލީލުކުރާ އެކަލާނގެ މަތިވެރި ހެކިތަކުގެ ތެރެއިންވާ ހެއްކެކެވެ. އެފަދައިންމެ، އެއީ الله ގެ ޢަޖައިބުކުރުވަނިވި ކުޅަދުންވަންތަކަމާއި، ހުރިހާ [illegible] މަތީގައި [illegible] އެކަލާނގެ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ [illegible] ދަލީލުކުރާ ކަމެކެވެ. الله ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ވިދާޅުވެއްޖެއެވެ:

﴿سُبۡحَـٰنَ ٱلَّذِىٓ أَسۡرَىٰ بِعَبۡدِهِۦ لَيۡلًا مِّنَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ إِلَى ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡأَقۡصَا ٱلَّذِى بَـٰرَكۡنَا حَوۡلَهُۥ لِنُرِيَهُۥ مِنۡ ءَايَـٰتِنَآ‌ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ ①﴾

(ތިމަން އިލާހުގެ ކުޅަދުންވަންތަކަމުގެ ހެކިތަކުގެ ތެރެއިން ބައެއް ދެއްކެވުމަށްޓަކައި، އަލްމަސްޖިދުލް ޙަރާމުން، އެތާގެ ވަށައިގެން، ތިމަންއިލާހު ބަރަކާތް ލެއްވި އަލްމަސްޖިދުލް އަޤްޞާއަށް އެ އިލާހުގެ އަޅާ،

ރޭގަނޑުން ބައެއްގައި ގެންދެވި އިލާހުގެ ހުސްތާހިރުވަންތަކަމާއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެ އިލާހީ، މޮޅަށް އައްސަވާވޮޑިގެންވާ، މޮޅަށް ބައްލަވާވޮޑިގެންވާ އިލާހެވެ.) [އަލްއިސްރާއު: 1]

އަދި ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ އާގެން އުޑުތަކަށް އަރާވަޑައިގަނެވުނުކަމާއި، ހަތްވަނަ އުޑު ފަހަނައަޅާ ވަޑައިގަންނަވައިގެން އެ އުޑުތަކުގެ ދޮރާށިތައް އެކަލޭގެފާނަށްޓަކައި ހުޅުވާލެވުނުކަމާއި، ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ ވެރި ރައްބު ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ވަސީލަތެއްނެތި އެކަލޭގެފާނާ ވާހަކަފުޅުދެއްކެވިކަމާއި، އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތަށް ފަސް ނަމާދު ފަރުޟުކުރެއްވުނުކަމާއި ދުވަހުން ދުވަހަށް ކުރަންޖެހޭ ނަމާދެވެ. އަދި ﷲ ސުބްޙާނަހޫ އެންމެ ފުރިހަމަ އަށް ނިޢުމަތް ފުރިހަމަކޮށްދެއްވި ނިޢުމަތްތަކުގެ ތެރެއިން ނިޢުމަތުގެ ގޮތުގައެވެ. ދެން އަޅުގަނޑުމެންގެ ނަބިއްޔާ މުޙައްމަދު ﷺ، އަށްވުރެ ހުނަރުވެރިކަން ދައްކައިދެއްވި، ދަލީލުތަކާއި ބަޔާންތައް އަދިވެސް ކަށަވަރުކޮށްދިނުމަށް ބުނެވިދާނެއެވެ. އެހެންކަމުން އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅު ނަމާދުތަކުގެ ގޮތުގައިއޭ އެ ނަމާދުކުރުމުގެ ޢަދަދު ފަސް ނަމާދެވެ. އަދި އަޖުރުގެ ގޮތުން އެއީ ފަސްދޮޅަސް ނަމާދެވެ. އެހެނީ ހެޔޮކަމަކަށް، އޭގެ ދިހަ ގުނަ ލިބޭނެއެވެ. މިއީ ﷲ ގެ ހެޔޮ ނިޢުމަތާއި ރަޙްމަތެއްކަމުގައި ބަލައިގަނެވޭނެ ކަމެކެވެ.

އިސްރާއާއި މިޢްރާޖުގެ ކަންތައް ހިނގީ މި ކޮން މަހެއްގައިކަން ކަނޑައެޅިގެން ބަޔާނެއް ޙަދީޘްތަކުގައި އައިސްފައެއް ނުވެއެވެ. ޢަރަބި މަހަކާމެދުވެސް އެއްބަސްވެފައެއް ނުވެއެވެ. އަދި ކޮން އަހަރެއްކަން

ކަނޑައެޅިގައި އަދިސްފައިވާ ކޮންމެ އެއްޗަކީ، ޙަދީޘް އިލްމުގެ އަހުލުވެރިންގެ އަރިހުގައި ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުން ޘާބިތުނުވާ ތަކެއްޗެވެ. މިސްތަކުންނަށް އެ ރަހަލި ކޮބައިކަން ހަނދުމުނަތި ކުރައްވުމުގައި ﷲ ގެ ބޮޑެވެގެންވާ ބިދްޢަތެކެއްވެއެވެ. އަދި އެއީ ކޮން ރެއެއްކަން (މިސާލަކަން) ކަނޑައެޅިގެން ޘާބިތުވިޔަސް؛ އަޅުކަމުން އެއްވެސް ކަމެއް އެ ރެއަށް ޚާއްޞަކޮށްގެން ކުރުން މުސްލިމުންނަށް ހުއްދަވެގެން ނުވެއެވެ. އަދި އެ ރޭ ފާހަގަކުރުންވެސް ހުއްދަވެގެން ނުވެއެވެ. އެހެނީ ނަބިއްޔާ ﷺ އާއި ޚަލީފާއުންނާއި އަޞްޙާބުންވެސް އެ ރޭ ފާހަގައެއް ނުކުރައްވައެވެ. އަދި އެއްވެސް ކަމެއްގައި އެބޭކަލުން އެ ރޭ ޚާއްޞަ ނުކުރައްވައެވެ. އެ ރޭ ފާހަގަކުރުމީ ޝަރުޢުވެގެންވާ ކަމެއްނަމަ؛ ރަސޫލާ ﷺ އުއްމަތަށް އެކަން ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. ބަސްފުޅުން ނުވަތަ ޢަމަލުފުޅުން ނުވަތަ އިޤްރާރުފުޅުން ވިޔަސްމެއެވެ. އަދި އެފަދަ ކަމެއް ހިނގިނަމަ؛ އެކަމެއް އެނގި މަޝްހޫރުވީހެވެ. އަދި ޞަޙާބީން رضي الله عنهم އަހަރުމެންނަށް އެކަމެއް ނަޤުލުކުރެއްވީހެވެ. ފަހެ އެބޭކަލުންނީ، އުއްމަތުން އެކަމަކަން ޞަޙާބީން ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުން ނަޤުލުކުރައްވާފައިވެއެވެ. އަދި ދީނުގެ އެއްވެސް ކަމެއްގައި އެބޭކަލުން ފަރުވާކުޑަ ނުކުރައްވައެވެ. ހިއްމަ، އެބޭކަލުންނީ ކޮންމެ ހެޔޮކަމަކަށް އިސްވެ ކުރިއަރާދިޔަ ބޭކަލުންނެވެ. އަދި މި ރޭ ފާހަގަކުރުމީ ޝަރުޢުވެގެންވާ ކަމެއްނަމަ؛ މިސްތަކުންގެ މަތިން އެބޭކަލުން އެންމެ ފުރަތަމަ ކުރިއަރާދިޔައީ އެބޭކަލުންނެވެ. އަދި މިސްތަކުންނަށް އެންމެ ނަޞޭޙަތްތެރިވެ ވަޑައިގަންނަވާ ބާކަލޫލި

ނަބިއްޔާ ﷺ އެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވަނީ ރިސާލަތު އެންމެ ފުރިހަމަ ފޯރުކޮށްދެއްވުމުން ފޯރުކޮށްދެއްވާ، އަދި އެ އަމާނާތް އަދާކުރައްވާފައިއެވެ. ދެންފަހެ މި ރޭ ދަބިހެރިކޮށްގެން ގާތަކުރުމަކީ ﷲ ގެ ދީނުގެ ބައެއްކަމުގައިވާ ކަމެއްނަމަ؛ ނަބިއްޔާ ﷺ އެކަމާމެދު ނޭނގިވަޑައިގެންފައެވެ. އަދި އެކަން ވަންހަނާ ކުރެއްވިއެވެ. ދެންފަހެ އެއިން އެއްވެސް ކަމެއް ހިނގާފައި ނެތުމުން؛ އިސްވެދިޔަ ދެ ކަން ނެތިގެންވާތީ، ދެ ކަމަކީ ދަޢުވާކޮށް ބުނެވޭ އެއްވެސް ކަމެއް ނޫނެވެ. ﷲ ވަނީ މި އުއްމަތަށް ދީން ފުރިހަމަކޮށްދެއްވާ، ނިޢުމަތް ފުރިހަމަކޮށްދެއްވާފައެވެ. އަދި ﷲ އިންސާނުންނަށް ނިޢުމަތް ކަމުގައި ދީން ބަޔާންކޮށްދެއްވާ މީހުންނަށް އެކަލާނގެ އިންކާރުކުރެއްވިއެވެ. އެބޭފުޅުން އެކަލާނގެ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ، އެކަލާނގެ ބަސްފުޅުގައި ވަޙީކުރައްވައެވެ:

﴿...ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗا...﴾

(...މިއަދު ތިމަން އިލާހު، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދީން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފުރިހަމަ ކޮށްދެއްވައިފީމެވެ. އަދި ތިމަން އިލާހުގެ ނިޢުމަތް، ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ފުރިހަމަ ކޮށްދެއްވައިފީމެވެ. އަދި އިސްލާމްދީން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދީނެއްކަމުގައި، ތިމަން އިލާހު ރުހިވޮޑިގެންފީމެވެ...)

[އަލްމާއިދާ: 3] އަދި އެކަލާނގެ -ޢައްޒަ ޖައްލަ- ވަޙީކުރައްވައެވެ:

﴿أَمۡ لَهُمۡ شُرَكَٰٓؤُاْ شَرَعُواْ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمۡ يَأۡذَنۢ بِهِ ٱللَّهُۚ وَلَوۡلَا كَلِمَةُ ٱلۡفَصۡلِ

لَقُضِيَ بَيۡنَهُمۡۗ وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ لَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ﴿٢١﴾

(ނުވަތަ الله، އިޛުނަ ދެއްވާފައި ނުވާކަމެއް، ދީނުން އެ މީހުންނަށް، ޝަރުޢުކޮށް ކަނޑައަޅައިދިން ޝަރީކުންތަކެއް އެ މީހުންނަށް ވޭތޯއެވެ؟ ޤަޟާދެއްވުން ކަނޑައެޅިގެންވާ ދުވަހަށް ލަސް ކުރެއްވުމުގެ ކަލިމަތު ނުވާނަމަ، އެ މީހުންގެ މެދުގައި ނިޔާކަނޑައެޅުއްވިސްކަން ކަށަވަރެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން އަނިޔާވެރިންނަށް ވޭންދެނިވި އަޛާބު ހުއްޓެވެ.) [އައްޝޫރާ: 21]

އަދި ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން ޞައްޙަ ޙަދީޘްތަކުގައި، ބިދުޢަތާމެދު އިންޒާރުދެއްވުމާއި، އަދި މަގުފުރެދުމެއްކަން ޞަރީޙަކޮށް ސާފުކޮށްދެއްވުން ޤާބިލުވެގެންވެއެވެ. އަދި ބިދުޢައިގެ ނުރައްކާ ބޮޑުކަމުގެ މައްޗަށް އުއްމަތް ސަމާލުކުރުވުމާއި، އެކަން އަރައިގަތުމާމެދު އެމީހުން ނަފުރަތްތެރިކުރުވާ ދުރު ކުރުވާފައިވެއެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި، ދެ ޞަޙީޙުގައި ޢާއިޝާ رضي الله عنها ގެ އަރިހުން، ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިކަމަށް ޘާބިތުވެގެންވާ ބަސްފުޅުވެއެވެ:

«مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ؛ فَهُوَ رَدٌّ».

"އަހަރުމެންގެ މި ދީނުގެ ތެރެއަށް ނެތް އެއްޗެއް އުފައްދައިފި މީހާ، ދެން އެ ކަމެއް ވާނީ ރައްދުކުރެވިގެންނެވެ." އަދި މުސްލިމްގެ އެހެން ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ:

«مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيهِ أَمْرُنَا؛ فَهُوَ رَدٌّ».

"އަހަރުމެންގެ ކަންތައް އެ ގޮތަކަށް ނުވާ ގޮތަކަށް އަމަލެއްކޮށްފިމީހާ؛

ފަހެ އެ ކަމެއްވަނީ ރައްދުކުރެވިގެންނެވެ." އަދިވެސް ޞަޙީޙު މުސްލިމުގައި ޖާބިރު رضي الله عنه ވިދާޅުވިކަމަށްވެއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ، ހުކުރު ދުވަހު ދެއްވާ ހުތުބާގައި ބަޔާންކުރައްވައެވެ:

«أَمَا بَعْدَ، فَإِنَّ خَيرَ الحَدِيثِ كِتَابُ اللهِ، وَخَيرَ الهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ ﷺ، وَشَرَّ الأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ».

"[illegible] ފަހެ ހަމަ ކަށަވަރުން އެންމެ ހެޔޮވެގެންވާ ވާހަކައަކީ ﷲ ގެ ފޮތެވެ. އަދި އެންމެ ހެޔޮވެގެންވާ ހިދާޔަތަކީ މުޙައްމަދު ﷺ ގެ ހިދާޔަތެވެ. އަދި އެންމެ ނުބައިވެގެންވާ ކަންކަމަކީ: އަލަށް އުފެއްދިގެންވާ ކަންކަމެވެ. އަދި (ދި◌ީނުގެ ތެރެއަށް އަލަށް އުފެއްދޭ) ކޮންމެ ބިދުޢައަކީ މަގުފުރެދުމެކެވެ." އަދި ރަނގަޅު ސަނަދަކުން އައްނަސާއީ އިތުރުކުރައްވައެވެ:

«وَكُلَّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ».

"އަދި ކޮންމެ މަގުފުރެދުމެއްވަނީ ނަރަކައިގައެވެ." އަދި ސުނަނު ތިރްމިޛީގައި، އަލްޢިރްބާޟް ބިން ސާރިޔާ رضي الله عنه ވިދާޅުވިކަމަށް އައިސްފައިވެއެވެ: "ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ އަޅުގަނޑުމެންނަށް ބޮޑު ވަޢުޡެއް ނަޞޭހަތްދެއްވިއެވެ. އެއިން ހިތްތައް ބިރުވެރިވިއެވެ، ލޮލުން ކަރުނަ އޮހޮރިއްޖެއެވެ. ދެން އަޅުގަނޑުމެން ދަންނަވަމުއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! (މިއީ ފަހު ނަސޭހަތެއް) އަލްވަދާޢު ވާ މީހެއްގެ ވަޢުޡު ނަސޭހަތެއް ފަދައެވެ. ފަހެ އަޅުގަނޑުމެންނަށް ވަޞިއްޔަތްކޮށްދެއްވާށެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ:

«أُوصِيكُم بِتَقْوَى اللهِ وَالسَّمعِ وَالطَّاعَةِ وَإِنْ تَأَمَّرَ عَلَيكُم عَبدٌ، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُم فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيكُم بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ المَهْدِيِّينَ مِنْ بَعْدِي، تَمَسَّكُوا بِهَا وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ، وَإِيَّاكُم وَمُحْدَثَاتِ الأُمُورِ، فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٍ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ».

"الله އަށް ތަޤުވާވެރިވުމަށާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް އަޅަކު އިސްކުރެވުނަސް އަޑުއަހާ ކިޔަމަންތެރިވުން ތިމަންކަލޭގެފާނު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވަސިއްޔަތްކުރައްވަމެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ދިރިހުންނަ މީހަކަށް ގިނަ އިޚްތިލާފުތަކެއް ފެންނާނެއެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށްވަނީ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ސުންނަތާއި، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ފަހު ތެދުމަގުގައިވާ ހިދާޔަތު ލިބިގެންވާ ޚުލަފާއުއްރާޝިދީންގެ ސުންނަތެވެ. އޭގައި ތިޔަބައިމީހުން ހިފަހައްޓަވާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ކޮޅު ދަތްޕަތިން އޭގައި ދަތްއަޅުއްވާށެވެ. އަދި (ދީނުގެ ތެރެއިން) އަލަށް އުފެއްދޭ ކަންތަކާމެދު ތިޔަބައިމީހުން ހުށިޔާރުވެ ހަބަރުދާރުވާށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އަލަށް އުފެއްދޭ ކޮންމެ ކަމަކީ ބިދުޢައެކެވެ. އަދި ކޮންމެ ބިދުޢައެއް މަގުފުރެދުމެކެވެ." މި ޙަދީޘްގައިވާ ނަޞީޙަތް ދިނަވެގެންނެވެ.

الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޞްޙާބުންގެ އަރިހުން، އަދި އެބާވަތުންގެ ފަހުން އުޅުއްވި ހެޔޮވެރިންނާ ސަލަފުންގެ އަރިހުންވެސް؛ ބިދުޢައާމެދު އިންޒާރުދެއްވުމާއި، އެކަމާދުރު ބިދުޢަކުރުމުގެ ބަސްފުޅުތަކާއި ޤާބިތުވެގެންވެއެވެ. އެގޮތުން: އަދި ދީނުގެ ތެރެއިން

އިތުރުކުރުންކަމުގައި ވުމުންނާއި، އަދި ﷲ އިޒުނަ ދެއްވާފައި ނުވާ ކަންތަކެއް ޝަރުޢުކުރުންކަމުގައި ވުމުންނާއި، އަދި ﷲ ގެ ޙަދުއްވުންކަމުގައިވާ ޔަހޫދީންނާއި ނަޞާރާއިން އެމީހުންގެ ދީނަށް އިތުރުކޮށް، އަދި ﷲ އިޒުނަދެއްވާފައި ނުވާ ކަންތަކެއް ދީނުގެ ތެރެއަށް އުފުރުން އަރަން އުފައްދައިގެން ގެނައި ގެނައުމާ ވައްކަތްވަގެން ކަމުގައިވުމުންނެވެ. އަދި އެއިން ޚާތިމުކުރަނީ އިސްލާމްދީނަށް އެއްބަސްވުން ފުރިހަމަކުރައްވާ ކަމުގައިވުމާއި، އަދި ދީން ފުރިހަމަކޮށްދެއްވުމުގެ ކުރީކޮޅުގައި ބޮޑުވެގެންނާ ބަރަކާތްތެރި ދީނުގެ މުޅިކަމެއް ޒިކުރުކުރައްވަމުން، އަދި ﷲ -ޖައްލަ ޖަލާލުހޫ- ގެ މި ބަސްފުޅު ނާޒިލުކުރެއްވުމުން ވަނީ އެނގިގެންނެވެ:

﴿...ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ...﴾

(...މިއަދު ތިމަން އިލާހު، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދީން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފުރިހަމަ ކޮށްދެއްވީމެވެ...) [އަލްމާއިދާ: 3] އަދި ބިދުޢަވެރިޔާގެ އިންޒާރުދެއްވާ، ނަބިއްޔާ ކަލޭގެފާނުގެ ރަސޫލުކަމާ، ރަސޫލާ عليه الصلاة والسلام ގެ ބަރަކާތްތެރި އަކަން ބަލާކުރާ ހިޔާނާތްކުރެއްވިކަމަށް އެކުލެވިގެންވެއެވެ.

މިއެވެ. އަހަރެން އެދެނީ މި ބިދުޢަތަކުން -އެބަހީ: އިސްލާމާއި މުޚާލިފުވާ ދުޢާއާއި ދިކުރުތަކުގެ ޙާ ފާޅުކަރުކުރުމުގެ ބިދުޢަތަކުން- އިސްލާހުކުރުމުގައި، އަދި އެއާމެދު އިސްތިރިހި، އަދި އެއީ އިސްލާހުކުރަނިވި އެއްޗެއްކަމަށްވާ ވާ ކަމެއް ނުނުކުމުގެ މައްސަލަ މި ދާރުކުރާ ދަރަޖައަކަށް، ބައްޔާ ރުކަ

މީހަކަށް ޤަބޫލުކުރެވި ފުދޭނެ މިންވަރު ވާނޭކަމަށެވެ.

މުސްލިމުންނަށް ނަސޭހަތްތެރިވެ، އަދި ﷲ އެމީހުންނަށް ދީނުން ޝަރުޢުކުރެއްވި ކަންތައް ބަޔާންކޮށްދިނުން ﷲ ވާޖިބުކުރައްވާފައިވުމުންނާއި، އަދި އިލްމު ފޮރުވުން ޙަރާމްވެގެންވުމުން؛ މި ބިދުޢައާމެދު އަހަރެންގެ މުސްލިމު އަޚުން ސަމާލުކުރުވުމަށް އަހަރެންނަށް ފެނުނެވެ. އެ ބިދުޢައަކީ: ގިނަ ރަށްތަކެއްގައި ފެތުރިގެންގޮސް، މީސްތަކުންގެ ތެރެއިން ބަޔަކު އެއީ ދީނުގެ ތެރޭގައިވާ ކަމެއްކަމަށްވެސް ހީކުރާ ހިސާބަށް ކަންތައްގޮސްފައިވާ ބިދުޢައެކެވެ.

ހުރިހާ މުސްލިމުންގެ ޙާލަތުތައް އިޞްލާޙުކުރައްވާ، އަދި އެމީހުންނަށް ދީނުގައި ފިޤުހުވެރިކަން ދެއްވާ، އަދި އަހަރެމެންނާއި އެމީހުންނަށްވެސް ޙައްޤުގައި ހިފަހައްޓުމާ، ޙައްޤުގައި ޘާބިތުވެ، އަދި އެއާ ޚިލާފުވާ ކަންތައް ދޫކޮށްލުމުގެ ތައުފީޤުދެއްވުމަށް އެދި ދަންނަވަނީ ﷲ ގެ ހަޟްރަތުންނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެކަމުގެ ވަލީވެރި އަދި އެކަމަށް ޤާދިރުވެވޮޑިގެންވާ ބޭކަލަކީ އެކަލާނގެއެވެ.

ﷲ އެކަލާނގެ އަޅާ އަދި ރަސޫލާކަމުގައިވާ، އަހަރެމެންގެ ނަބިއްޔާ މުޙައްމަދުގެފާނާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ އާލުންނާއި އަޞްޙާބުންނަށް ސަލަވާތާއި ސަލާމާއި ބަރަކާތް ލައްވާށިއެވެ.

وصلى الله وسلم وبارك على عبده ورسوله نبينا محمد وآله وصحبه.

***

بِسْمِ اللهِ الرَّحمَنِ الرَّحِيمِ

ހަތްވަނަ ރިސާލާ:

ޝަޢުބާން މަސް ދެބައިވާރޭ (15 ވަނަ ވިލޭރޭ) ފާހަގަކުރުމުގެ ޙުކުމް

ޙަމްދުހުރީ އަހަރުމެންނަށް ދީން ފުރިހަމަކޮށްދެއްވާ، އަދި ނިޢުމަތް އަހަރުމެންނަށް ފުރިހަމައަށް ދެއްވި ﷲ އަށެވެ. އަދި ޞަލަވާތާއި ސަލާމް ހުރީ އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ އަދި ރަސޫލާކަމުގައިވާ: [illegible] [illegible] [illegible] ނަބިއްޔާ މުޙައްމަދުގެފާނަށެވެ.

އެއަށްފަހު ދަންނަވަމެވެ: ހަމަކަށަވަރުން ﷲ ތަޢާލާ ވިދާޅުވެއެވެ:

﴿...ٱلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلْإِسْلَٰمَ دِينًا...﴾

(...މިއަދު ތިމަން އިލާހު، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދީން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފުރިހަމަ ކޮށްދެއްވީމެވެ. އަދި ތިމަން އިލާހުގެ ނިޢުމަތް، ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ފުރިހަމަ ކޮށްދެއްވީމެވެ. އަދި އިސްލާމްދީން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދީނެއްކަމުގައި، ތިމަން އިލާހު ރުހިވޮޑިގެންނެވީމެވެ...) [އަލްމާއިދާ: 3] އަދިވެސް އިލާހު ވިދާޅުވެއެވެ:

﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَٰٓؤُا۟ شَرَعُوا۟ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنۢ بِهِ ٱللَّهُ...﴾

(ނުވަތަ ﷲ، އިޛުނެއް ދެއްވާފައިނުވާ، ދީނުން އެ މީހުންނަށް، ޝަރީކުންތައް ކަނޑައަޅައިދިން ޝަރީޢަތްތަކެއް އެ މީހުންނަށް ވަނީ

ހެއްޔެވެ؟..) [އައްޝޫރާ: 21] އަދި ދެ ޞަޙީޙުގައި ޢާއިޝާ رضي الله عنها ގެ އަރިހުން، ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިކަމަށް ރިވާވެގެންވެއެވެ:

«مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ؛ فَهُوَ رَدٌّ».

"އަހަރުމެންގެ މި ދީނުގެ ތެރެއަށް އޭގައި ނެތް އެއްޗެއް އުފައްދައިފި މީހަކު، ފަހެ އެ ކަމެއް ވާނީ ރައްދުކުރެވިގެންނެވެ." އަދި ޞަޙީޙު މުސްލިމްގައި ޖާބިރު رضي الله عنه ގެ އަރިހުން ރިވާވެއެވެ: ނަބިއްޔާ ﷺ، ހުކުރު ޚުޠުބާގައި ޙަދީޘްކުރައްވައެވެ:

«أَمَّا بَعْدُ: فَإِنَّ خَيرَ الحَدِيثِ كِتَابُ اللهِ، وَخيرَ الهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ، وَشَرَّ الأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ».

"އެއަށްފަހު ދަންނައެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އެންމެ ހެޔޮވެގެންވާ ވާހަކައަކީ الله ގެ ފޮތެވެ. އަދި އެންމެ ހެޔޮވެގެންވާ ހިދާޔަތަކީ މުޙައްމަދު ﷺ ގެ ހިދާޔަތެވެ. އަދި އެންމެ ނުބައިވެގެންވާ ކަންތަކަކީ: އަލަށް އުފެއްދިގެންވާ ކަންތަކެވެ. އަދި (ދިިނުގެ ތެރެއަށް އަލަށް އުފެއްދޭ) ކޮންމެ ބިދުޢައަކީ މަގުފުރެދުމެކެވެ." މި މާނައިގައިވާ އާޔަތްތަކާއި ޙަދީޘްތައް ގިނަވެގެންވެއެވެ. އެ ހުރިހާ ބަސްފުޅުތަކުން ބަޔާންކޮށްދެނީ: الله ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ މި އުއްމަތަށް، މި އުއްމަތުގެ ދީން ފުރިހަމަކޮށްދެއްވާފައިވާ ކަމެވެ. އަދި ބަޔާންކޮށްދެއްވާ ފުރިހަމަކޮށްދެއްވުން ފޯރުކޮށްދެއްވާ، އަދި الله އަޅުތަކަށް ޝަރުޢުކުރެއްވި ހުރިހާ ބަސްފުޅުތަކާއި އަމުރުފުޅުތައް ބަޔާންކުރައްވާފައިވާ ދީނާއި ނަބިއްޔާ عليه الصلاة والسلام އަދާކުރައްވައެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު

ސާފުކޮށްދެއްވާފައިވެސް: އެކަލޭގެފާނަށް ފަހުގައި މީސްތަކުން އަލަށް އުފައްދައިގެން ދީނަށް ނިސްބަތްކުރާ އެންމެހައި ބަސްތަކާއި ނުވަތަ ޢަމަލުތަކާއި؛ އެ ކަމެއް އުފެއްދި މީހަކު ކިތަންމެ ރަނގަޅު ބޭނުމަކަށް ހެޔޮވެގެންވިޔަސް އާދޭސް މަތްޗަށް އިސްލާމް ދީނުގައި ގަބޫލުކުރެވޭނެ ކަމެއް ނޫނެވެ. الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަދިބާޤީ ސުންނަތުގައި ނުވާ އެއްޗެއްކަމުގައިވާތީއެވެ. އުފައްދައިގެން އަޅުކަންތައް އިސްލާމްދީނުގެ އިޙުތިރާމްކުރުން އެވެ. ފަހެ އެ ޢަޅުކަން ބިދުޢަތެކެވެ ދީނަށް އިތުރުކުރުމެވެ، އެއީ ތިމާގެ އިސްލާމްކުރާށެވެ. ބިދުޢަތް ވުމެއްޔެވެ، އަދި ޝައިތާނާގެ ކަމުގެ ފެންނަކަށް ދެވިގެން ހުރުމަށް ފުރުމަނާކުރުމެވެ، އަދި ބިދުޢަތު އިސްލާމުތަކުރުމެވެ. ފަރުދުގެ ނަފްސުގެ ޢައިބުތަކަށް ދުވަސް ނުކުރަށް ދުލުތަކުރުމެވެ ގަބޫލުކުރުމެވެ.

އަދި މީސްތަކުންގެ ތެރޭގައި ބިދުޢަތުގެ އުފެދިގެން ފާހަގަކުރެވޭ ގޮތުގައި ބިދުޢަތުގެ ބާވަތްތައް ތެރޭގައި: ޝަރުޢީ ދީނީ ދަލީލެއް ނެތި ފަހުމުގައި ކުރެވޭ ޢަމަލުތައް ހިމެނެއެވެ. އެކަމުގެ މައްޗަށް ބިދުޢަތުގެ ބާވަތުގެ ބިދުޢަތެވެ. އެ ކަމަށް ޢަމަލުކުރުމުގެ ބަދަލުގައި ސުންނަތާ ތަބާވުމެވެ. ކަމަށް ބިދުޢަތުގެ ކުރިމަތިލާ ސުންނަތަށް ތަބާވުމަށް ރުހުންއެވެ. އެހެން ބިދުޢަތަށް ތަބާވާ ނުކުރުމެވެ.

ދީނުގައި އެ ކަމެއް ނުކުރަންޖެހޭ މަގުބޫލު ދީނުގައި ނުހިމެނޭ ބިދުޢަތުގެ ބާވަތުގެ ދީނުގައި ކަމެއް ކުރުމެއް؛ ދުވަހުތަކުގައި ޢަމަލުކުރުމެވެ ރަނގަޅު ގޮތަކަށް ކަމެއްކަމަކީ. ދީނުގެ އެހެން ބާވަތުގެ ބިދުޢަތެއް އަކީ ސުންނަތާ ޚިލާފުވާ ޢަމަލެއްގެ ބާވަތެކެވެ.
الله އަންގަވާފައިވާ ކަމާ ބަހާ ބަލައި ބާވަތުގެ ބާވަތް ދީނުގައި ކުރުން

އަންނަހުއްޓެވެ.

އަދިވެސް އެ ރެކާދެރު، ޝާމްކަރައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންނާ އަދި އެހެންވެސް ބައެއް ސަލަފުންގެ އަރިހުން އަޤްވާލުތައް އައިސްފައިވެއެވެ.

ޖުމްހޫރު އިލްމުވެރިން އެއްބަސްވެފައިވާ ގޮތަކީ: އެ ރޭ ފާހަގަކުރުމަކީ ބިދުޢަތެއްކަމެވެ. އަދި އެ ރޭގެ މަތިވެރިކަމާމެދު އައިސްފައިވާ ހުރިހާ ޙަދީޘްތަކަކީ ބަރަކަތިބިތަކާވެސްނާ، އަދި އޭގެ ބައެއް ޙަދީޘްތަކަކީ ރަނގަޅުވާ ދޮގު ޙަދީޘްތަކެއްކަމެވެ. އެކަން ސަމާލުކަމަށް ގެންނެވި ބޭކަލުންގެ ތެރޭގައި: އަލްޙާފިޡު އިބްނު ރަޖަބު، އަލްޙަންބަލީގެ ފޮތް 'ލަޠާއިފުލް މަޢާރިފު' ގައި، އަދި އިބްނު ބާޒުންވެސްފައިވެއެވެ. އަދި އެނިގެންވާ ގޮތުގައި: އަލްކުރުންތަކައި ބަދަލުކަމި ޙަދީޘްތަކަކީ ބުރީޤާކަން ހަމަޖެހުނުތަނުގައި ހަމަކަމުގެ އަ ކަންތަކުގެ އަސާސް ބަޔާން ދަރީފާރުތަކަށް ޤާބިލުވެސްނާ އަލްކަންތަކަށްވެއެވެ. ދަންނަފާ ޝަރީޢަތުގައިވެސް ބަދަލު ދަލީލާ ރަނގަޅުކުރުމުގެ ބަދަލު ޙަދީޘްތަކަކީ ފަލާއިދެއްނުވާ ކަމާބެހޭ ގޮތުގައި (އަލިފް) ހަމަކާށް، ބަދަލު އަލްފާދު އެހެންނާ ކަލެއް ނުކުރެވެ. އިމާމް އަބޫ ބަކްރު، ޝާފިޢީގެ އިސްލާމް އިބްނު ތަޤިއްޔުއްދީން رحمه الله ވަނީ މި އަޅުގަނޑު ދެވާއި ދިމާކުރެއްވިކަމާއެވެ.

އާދަކުން ތަރުޙީބެއް. މި މައްސަލާގައި އިލްމުވެރިންގެ ތެރެއިން ބައެއް ބޭކަލުން ވިދާޅުވަނީ ބަސްފުޅުތަކާއި އަހަރެން ބިދުޢަތެއް ގެންގުޅުމަކީ. އަޑި އެކަމާމެދު ދީނާ ސާބިތު ޙުއްޖަތެއްގެ މައްޗަށް ހުއްޓުމެއް ނެތްކަމެވެ.

މީސްތަކުން އެ މައްސަލަތަކުގައި ދެބަސްވެ ޚިލާފުވެގެންނާ ކަންތަކުގައި ވާޖިބުވެގެންވަނީ الله -ޖައްލަ ޖަލާލުހޫ- ގެ ފޮތަށާއި، الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ ސުންނަތަށް އެކަންކަން ރައްދުކުރުން ކަމުގައި ޢިލްމުވެރިން رحمهم الله އިޖްމާޢުވެގެންވެއެވެ. ދެން އެ ދާތީން ނުވަތަ އެތަނުން އެކަތި އެ މައްސަލައެއްގައި ކުރި ޛިކުރުކުރި އެއީ ދުރު ބާޠިލުވެސް ވާޖިބުވެގެންވާ ޝަރުޢެވެ. އަދި އެ ދަޢުވާ ޚިލާފު އެއްކޮށް ދަކުނަކަށް ޤަބޫލުކުރެވޭނެ. އަދި އެ ދީނުގައި އެއްސާފުގައި ނުވާ އަދުކަތުރުއިޔާ ދަށް އެއަށް ދުރުވެރިވާ ހިތްވަރެއް ޔާއްކަރަސް، އެކަންކަން ކުރުންވެސް ހުއްދަވެގެން ނުވާ ބިދުޢައެއްކަމެވެ. الله ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ވަޙީކުރައްވައެވެ:

﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُوا۟ ٱلرَّسُولَ وَأُو۟لِى ٱلْأَمْرِ مِنكُمْ ۖ فَإِن تَنَـٰزَعْتُمْ فِى شَىْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾﴾

(އޭ އީމާންވީ މީސްތަކުންނޭވެ. ތިޔަބައިމީހުން الله އަށް ކިޔަމަންތެރިވާށެވެ. އަދި ރަސޫލާއަށާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިންވާ ވެރިންނަށް ވެސް ކިޔަމަންތެރިވާށެވެ. ފަހެ ކަމަކާމެދު ތިޔަބައިމީހުން ދެބަސްވެއްޖެނަމަ، الله އާއި ރަސޫލާއަށް އެ ކަމެއް ރައްދުކުރާށެވެ. (އެބަހީ: އެކަމާމެދު الله އާއި އެ ކަލާނގެ ރަސޫލާގެ ޙުކުމް އެއްގޮތަށް ބަލައި އެ ގޮތަށް ޢަމަލުކުރާށެވެ.) އަދި ތިޔަބައިމީހުން الله އާއި އާޚިރަ ދުވަހަށް އީމާންވާ ކަމުގައި ވާނަމައެވެ. އެ ގޮތް ތިޔަބައިމީހުންނަށް ހެޔޮވެ. އަދި ނިމުމުގެ ގޮތުން ރިވެތިކަންވެސް ހެޔޮވެއެވެ.) [އައްނިސާއު: 59].

އަދިވެސް އެކަލާނގެ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿وَمَا ٱخۡتَلَفۡتُمۡ فِيهِ مِن شَيۡءٖ فَحُكۡمُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِ...﴾

(ތިޔަބައިމީހުން އެ ކަމަކާމެދުގައި ޚިލާފުވާ ކޮންމެ ކަމެއްގެ ޙުކުމް ކުރެއްވުން ވަނީ، ﷲ އަށެވެ...) [އައްޝޫރާ: 10] އަދިވެސް ﷲ ތަޢާލާ ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿قُلۡ إِن كُنتُمۡ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِي يُحۡبِبۡكُمُ ٱللَّهُ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡ...﴾

(ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ! ތިޔަބައިމީހުން ﷲ ދެކެ ލޯބިވާކަމުގައިވާނަމަ، ދެން ތިޔަބައިމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ތަބަޢަވާށެވެ! އޭރުން ﷲ ތިޔަބައިމީހުން ދެކެ ލޯބިވެވޮޑިގެންނެވޭނެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަށްޓަކައި ތިޔަބައިމީހުންގެ ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވާނެއެވެ...) [އާލިޢިމްރާން: 31] އަދިވެސް އެކަލާނގެ - ޖައްލަ ޖަލާލުހޫ- ވަޙީކުރެއްވިއެވެ:

﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤۡمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيۡنَهُمۡ ثُمَّ لَا يَجِدُواْ فِيٓ أَنفُسِهِمۡ
حَرَجٗا مِّمَّا قَضَيۡتَ وَيُسَلِّمُواْ تَسۡلِيمٗا ﴿٦٥﴾﴾

(ފަހެ އެހެންނަކުން ނޫނެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ ވެރި ރައްބު ގަންދެއްވަމެވެ. އެ މީހުންގެ މެދުގައި އުފެދޭ ޚިލާފުވާކަމުގައި، ޙުކުމްކުރާ ފަރާތަކަށް ކަލޭގެފާނު ކަމުގައި އެމީހުން ހަދާ، ދެން ކަލޭގެފާނު ނިޔާކުރައްވާ ގޮތަކާމެދު އެމީހުންގެ ހިތްތަކުގައި އެއްވެސް އުނދަގޫކަމެއް ނުލިބި، ފުރިހަމަ ކިޔަމަންތެރިކަމަކުން އެމީހުން ކިޔަމަންތެރިނުވާހާ ހިނދަކު، އެމީހުން މުއުމިނުން ނުވާނެއެވެ.) [އައްނިސާއު: 65] މި މާނައިގައިވާ

ހާލަތްކަށް ދިނަވެގެންވެއެވެ. އެއީ ހިތާމަވާ މައްސަލަކެއް ދެރަކޮށްލާއި ސުންނަތަށް ރައްދުކުރުމަށާއި، އެ ދެ މަޞްދަރުން ނިންމާ ޙުކުމަށް ރުހުމުގެ ވާޖިބުވާކަމާއި، އަދި އެއީ އީމާންކަން ނިޝާނުވާ ގޮތްކަމާއި◌ި، އަދި އެއީ ދިރާސާއި ފުރަތަން އޮބާގައި (ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތުގައި) އަރުވަތުންނަން އެންމެ ހެޔޮވެގެންވާ ގޮތް، އަދި އެންމެ ނަތީޖާވާ ޢަމަލުތަކުގެ ކަމުގެ މައްޗަށްނަމާ ނަތީޖާވުމެވެ.

އަލްޙާފިޡު އިބްނު ރަޖަބު رحمه الله އެކުލަވާލެއްވުމުގެ ފޮތް: 'ޖާމިޢުލް ޢުލޫމި' ގައި މި މައްސަލާގައި -އިސްލާމީ ވާހަކަތަކުން ފަދައިން- ވިދާޅުވެ ބަސްފުޅުގެ ނައްޞުގައިވެއެވެ:

"ޝަރުޢީ ނަޞްތަކުން ދަލީލުވާ ރާގައި، ހުކުމް ބަސް މަރުޖަޢު އާއި، މަޢުރޫފު އާއި، އަދި ޤިޔާމަތް ބަސް އާދިތު ފަދަ؛ ޝަރުޢުގައި އިޖުމާޢުގެ ތަބާވުމަކީ ފަރުޟު ބަޔާންކުރާ އިލްމުގެ، އަދި އެކަން ބައްޔިނާތްތަކުން އެ ރާސްތަކުގެ ޤަރާރު ކުރެއްވިފައިވާ، އަދި ކުރެއްވުމުގައި ގަރާރާ މަސްއަލަތަކުގެ ރައްދުތަކެވެ. ވިސްނާލުމުން އެ ރާގެ ތަފްސީލުގައި، ޤަރާރު ތަފްސީރުކުރުން ނަހީ އަބާޙަކުރެވޭ ފުރުޞަތެވެ. އަދި ބަޔާންވެއެވެ: އަބާޙަކުރެވޭނެ އެކަކުގައި އިސްލާމީ ރިވާޔަތްތަކަށް ފުރިއެވެ. ދަންނަވަ އަބާޙަކުރެވޭ އަރިހުން އެކަން ރަނގަޅުކަމުގައި މަޝްހޫރުވިނަމަ؛ ވިސްނެވުން އެކަމުގައި ހިތާވެއެވެ. އެގޮތުން އާދޭ ތަރުޖަމާ އަބާޙަކުރެވޭ ކިބައިން އެކަން ގަބޫލުކޮށް، އަދި އެ ރާ މަތިކުރުމަށް އައްބަސް ދިނުމެވެ. އާދޭ ތަރުޖަމާ: ބަސްރާގެ އަޅުވެރިން ދަލާއިލުތަކާއި އެކަން

މީހުންވެއެވެ. އަނެއްކޮޅުން ޙިޖާޒުކަރައިގެ ގިނަ އިލްމުވެރިން އެކަމަށް އިންކާރުކުރެއްވިއެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި: ޢަޠާއު އަދި އިބްނު އަބީ މުލައިކާއެވެ. އަދި ޢަބްދުއް ރަޙްމާނު ބްނު ޒައިދު ބްނު އަސްލަމު، މަދީނާގެ އަހުލުވެރިންގެ ފިޤުހުވެރިންގެ ގިނަބައިން އެކަން ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެއީ މާލިކީގެ އަސްޙާބުންނާއި އެހެން ބޭކަލުންގެވެސް ބަސްފުޅެވެ. އެބޭކަލުން ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ: އެ ހުރިހާ ކަމެއްވެސް ބިދުޢަތެވެ.

ޝާމުކަރައިގެ އިލްމުވެރިން، އެ ރޭ ޢިބާދަތްކުރުމުގެ ސިފައާމެދު ދެ ބަސްފުޅަކަށް ޚިލާފުވެއެވެ:

އެއް ބަސްފުޅަކީ: މިސްކިތްތަކުގައި ޖަމާޢަތުގެ ގޮތުގައި އެ ރޭ ޢިބާދަތްކުރުން އެދެވިގެންވާ ކަމަށް ބަސްފުޅެވެ. ޚާލިދު ބްނު މަޢްދާނާއި، ލުޤްމާނު ބްނު ޢާމިރާއި އެހެން ބޭފުޅުން، އެ ރޭގައި އެންމެ ރީތި އަންނައުނު [illegible]، އަދި މީރުވަސް ދުން ޖައްސަވާ، އަންދުން އަޅުއްވައެވެ. އަދި އެ ރޭގައި މިސްކިތުގައި ހޭއަރުކަންކުރައްވައެވެ. އިސްޙާޤު ބްނު ރާހަވައިހިވެސް [illegible] [illegible] އެބޭފުޅުންނާ އެއްބަސްވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި މިސްކިތްތަކުގައި ޖަމާޢަތުގައި އެ ރޭގައި ހޭއަރުވެހުރުން [illegible] [illegible] ބިދުޢައެއް [illegible] [illegible] ވިދާޅުވިއެވެ. ޙަރުބު އަލްކިރުމާނީގެ މަސާއިލުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން އެބަސްފުޅު ނަޤުލުކުރެއްވިއެވެ.

ދެވަނަ ޤައުލު: އެ ރޭގައި މިސްކިތްތަކުގައި ނަމާދުކުރުމަށާއި، ދަރުސްދިނުމަށާއި، ދުޢާކުރުމަށް [illegible] [illegible] [illegible]. އަދި

މީހާ އަމިއްލައަށް އެ ކަލޭގެ ނަމާދުކުރުމުން މަޛްކޫރުވެގެން ނުވެއެވެ. މިއީ ޝަރުޢީ ގޮތުގައި އިމާމު، އަދި އުލަމާއިންގެ ގޮތުން އަދި އިޖްމާޢުވާ: އަލްއަޒްހަރީގެ ބަސްފުޅެވެ. الله ތަޢާލާ އިރާދަކުރެއްވިއްޔާ އެންމެ ކަލޭގެފާނާ ބަސްފުޅެއް އެއީ." އަޅުގަނޑުމެން އެކަމާބެހޭ (އެބަހީ: އިބްނު މަސްޢޫދު) ވިދާޅުވިއެވެ: "ޝަބާބުން ޖަމާޢަތް ދަރިކޮޅު ކަލޭމެން އިސްތިޠާޢަތް އެބައިމީހުން އެއްވެސް ބަސްފުޅެއް އެނގިގެން ނުވެއެވެ. އަދި އެ ކޭގައި ކާއިވެނި ކުރުން އެދިވަޑައިގަންނަވާތީ މަޢްލޫމް އަބަދުވެސް އަޅުގަނޑުމެން، ދެ އީދު ވިޔަފާރިގައި ކާއިވެނި ކުރުމަށް ދެ ރިވާތްތެރި މަޢްލޫމް ދެ ރިވާތްތަކެއް ނުރައްކާތެރިވެއެވެ. އެގޮތުން އެއް ރިވާތްތެރިއަކު ގޮތުން: އެ ކޭގައި ޢަމަލުތެރިޔާ ކާ އަވަހަށް ކުރުން އެދިވަޑައިގެން ނުވެއެވެ. އެއީ ނަބިއްޔާ ﷺ ހާއި އެބައިމީހުންގެ އަބްދުލްބާރީގެ އަޅުގަނޑުމެން އެކަތަށް ނަޞޭޙަތްދެއްވުން ނުވެއްޖެއެވެ. އެއީން ރިވާތްތެރިއަކު އެބައިމީހުން އެކަން (އިދުގެ ވިޔަފާރި ކައިވެނިކުރުން) ދުލުމަތިން ޒަމާނުވެދުނުކުރެއްވިއެވެ. އައި ބަދަލުގައި ރައްކާތެރި ބަސް އަޅުގަނޑު ބަސް އަމަލާސްކުރު އެހެރަނިން ކަމެކަމް ކުރެއްވުމަށް ނުވެއެވެ. އެބައިމީހުންނަށް މަޝްވަރާ ދެއްވަނީ މަޝްހޫރު ކަލޭފާނުގެ. ދިރި، (ޝަބާބުން ޖަމާ ދަރިކޮޅު ރަސްވަރު ކަށް އެހެރަނިން ނުވެއެވެ. އެބަހުގައި ނަބިއްޔާ ﷺ އަޅުގަނޑު، އަދި އެބައިމީހުންގެ އަބްދުލްބާރީގެ އަޅުގަނޑުމެން އެކަތަ އެކަމަށް ފާގަތިވެގެން ނުވެއެވެ. އަދި ޝަރުޢީ ގޮތުގައި އަމުރުވެރި ދިރުވާލެރިއްކަމުގެ ފެހިރަނގަޅުވާ މަބަދިއްނގެ ޢަމަލުތަކުގެ އަޅުގަނޑު އެ ކަލާމުގެ ފާގަތިވެގެން ނުވެއެވެ."

އަލްއިމާމު އަލްޙާފިޡު އިބްނު ރަޖަބުގެ ބަސްފުޅުން ޤަޞްދުކުރެވޭ މިންވަރު މި ނިހުމުނިޔެއެވެ. އެ ވާހަކައިގައި، ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ އަރިހުން، އެކި އަކަކާގެނާގެ އަސްޙާބުން رضي الله عنهم ގެ އަރިހުންވެސް، ޘައުބާން ދަސް ދެބައިވާ ރަހާމެރު އެއްވެސް އެއްޗެ◌އް ޤާބިލުވެގެން ނުވާކަމަށް ޞަރީޙަކޮށްވެއެވެ.

ދެންފަހެ ގަރުދިކޮން ވަޔިން އެ ރާ ރާއަވުކަންކުރުން އެދުރުވިގެންވާކަމަށް އަލްއައިމްމާއި އިހްތިމާމުކުރެއްވުމުގެ، އަދި އަލްބުޚާރީ އިބްނު ރަޖަބުގެ މި ބަސްފުޅު އިހްތިމާމުކުރެއްވުމީ ވަރު އަރިހުބ ބަޔާކުރި ބަހަކެވެ. އަޅުގަނޑު އެކަމަށް ޝަރީޢަތުގެ ކަލިމަތަކުން ޝަރީޢަތުގެ ދަލީލުތަކުން ޤާބިލުވާކަމަށް ކަލިމަތް؛ الله ދިނުމުގައި އެކަމަށް އުޅުއްދުން މުސްލިމުންނަށް ހުއްދަވެގެން ނުވެއެވެ. ގަރުދިކޮން ވަޔިންކުރިއްސަށް ނުވަތަ ޖަމާޢަތްތަކުގައި ކުރިއްސަށްދެއްވެއެވެ. ސިއްރުންކުރިއްސަށް ގޮތުކޮން އިޙުލާޞްކުރިއްސަށްދެއްވެއެވެ. އަދި ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ބަސްފުޅުގެ ޙަދީޘް މާނައަކީ ބަޔާކުރެއްވެ.

«مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيهِ أَمْرُنَا؛ فَهُوَ رَدٌّ».

"އަހަރުމެންގެ ކަންތައްތައް ގޮތުގައި ނުވާ ގޮތުގައި ޢަމަލެއް ކުރާމީހާ؛ ފަހެ އެ ކަމެއްވަނީ ރައްދުކުރެވިގެންނެވެ." އަދި އެ ކަންތައްވެސް ބިދުޢަތެއް އިންކާރުކުރުމުގައި އާދަމު އިންޒާރުކުރުމުގައި ދަލީލުކުރާ އަހަރެން ދަލީލުކުރެވެ.

އިމާމު އަބޫބަކުރު އަލްއާޖުއްރީގެ ފޮތް: 'އަލްބަރާއަތު ވަލްބިދުޢަތު" ގައި

ވިދާޅުވި ބަސްފުޅުގެ ނައްޞުގައިވެއެވެ:

"އިބްނު ވައްޟާހު، ޒައިދު ބިން އަސްލަމު ވިދާޅުވިކަމަށް ރިވާކުރައްވައެވެ: އަހަރުމެންގެ ޝައިޚުންނާއި ފިޤުހުވެރިންގެ ތެރެއިން އެކަކުވެސް ޝަޢުބާން މަސް ދެބައިވާ ރެއަށް ފަސްއެނބުރި ބަލާލިކަމަށް ދިމާނުވެއެވެ. އަދި މަކްޙޫލުގެ [illegible] ނުބައްލަވައެވެ. އަދި އެހެން ރޭތަކުގެ މައްޗަށް އެ ރެއަށް މާތްކަމެއްވާކަމަށް ދެކެނުލައްވައެވެ.

އަދި އިބްނު އަބީ މުލައިކާއަށް ދަންނަވުނެވެ: ޒިޔާދު އަންނުމައިރީ އެބަ ބުނެއެވެ: "ޝަޢުބާން މަސް ދެބައިވާ ރޭގެ [illegible] އަޖުރު، ލައިލަތުލް ޤަދްރި ވިލޭރޭގެ އަޖުރު ފަދައެވެ." އެހިނދު އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: "އަހަރެންގެ އަތުގައި އަސާގަނޑެއް އޮތުމާ، އޭނާ ބުނި އަޑުއިވުނުނަމަ؛ އޭނާގެ ގައިގައި ތަޅިމުއެވެ." [illegible] [illegible] ([illegible] [illegible] ހަމަ ޞައްޙަ) ކަމުގައިވެއެވެ." [illegible] ބަސް މި ނިމުނީއެވެ.

ޢައްލާމާ އަލްޤާސިމީ رحمه الله، "އިޞްލާޙުލް މަސާޖިދު" ފޮތުގައި ވިދާޅުވި ބަސްފުޅުގެ ނައްޞުގައިވެއެވެ:

"މި ޙަދީޘް: "އޭ ޢަލީއެވެ! ޝަޢުބާންމަސް ދެބައިވާ ރޭގައި ސަތޭކަ ރަކްޢަތްކޮށް، އޭގެ ކޮންމެ ރަކްޢަތެއްގައި ފާތިޙާ ސޫރަތާއި قل هو الله أحد ސޫރަތް ދިހަ ފަހަރު ކިޔަވައިފިނަމަ؛ الله އޭނާގެ ކޮންމެ ޙާޖަތެއް ފުއްދަވައިދެއްވާނެއެވެ." މި ޙަދީޘް ނިމުނީއެވެ. މިއީ ހަދާފައިވާ މައުޟޫޢު

ދޮގު ޙަދީޘެކެވެ. އަދި އޭގެ ފަޟީލަތުގައި ބުޚާރީ ރިވާކުރެއްވި ހަދީޘެއް އޮވެ، އެ ނަމާދުގެ ފަރާތުން

މިހެން ބުނެވިފައިވާ ޙަދީޘްތަކަކީ: ހުރިހާ ބަޔަކު ވެސް އިއްތިފާޤުވާ ގޮތުގައި

ހަދާފައިވާ ދޮގު ޙަދީޘްތަކެވެ. ބައެއް މީހުން ރިވާކުރާ ކަމަށް ވާ ޙަދީޘްތަކެވެ. އަދި (ސުނަނު

ތިރްމިޛީގައި ވާ ޙަދީޘަކީ ޝަޢުބާން މަހުގެ ދެބައިވާ ރޭގެ ފަޟީލަތުގައި ވާ ޙަދީޘެކެވެ

ވަކިން ރިވާކުރާ އަދި ނަމާދު ކިޔުމާއި ގުޅިގެންވާ ޙަދީޘްތަކެވެ. އެ ޙަދީޘަކީ ވެސް

ޙަދީޘްތަކުގެ ތެރެއިން ވަކި ދަރަޖައެއް ނުލިބޭ ދޮގު ޙަދީޘެކެވެ. އަދި ރިވާކުރި

މީހުންނަކީ ކަނޑައެޅިގެން ދޮގު ހަދާ މީހުންނެވެ." އަދި "އަލްމަޢުޟޫޢާތު"

ގައި ވިދާޅުވެއެވެ: "ޝަޢުބާން މަހުގެ ދެބައިވާ ރޭގެ ނަމާދުގެ ޙަދީޘަކީ ބާޠިލު

ޙަދީޘެކެވެ. އަދި އިބްނު ޙިއްބާނަށް ދީބުކަމާއި، އަދި ޤާދީގެ (އަލްމަޖްރޫޙީން

ޙަދީޘްތަކުގެ) ބައެއް ޙަދީޘެއް: "ޝަޢުބާން މަހުގެ ދެބައިވާ ރޭ ނަމާދުކުރުމަށް

ވާ ޙަދީޘްތަކަކީ އެ ރޭ ކިޔުމަށް އަމުރުކުރެއްވުމެވެ. އަދި އެ ރޭގެ ދުވަހު

ރޯދަ ހިފުމެވެ." މިއީ ބާޠިލު ޙަދީޘެކެވެ. އަދި "އަލްމަނާރުލް" ގައި

ވިދާޅުވެއެވެ: އަލްމަނާރުގައި އާއި އަދި ބައެއް ރިވާކުރުމަށް:

"ޝަޢުބާން މަހުގެ ދެބައިވާ ރޭގައި، އަލްއިޚްލާޞް ސޫރަތް ކިޔަ ހުރަ

ކިޔައިގެން ސަތޭކަ ރަކުޢަތް ނަމާދުކުރުން އެއް ޙަދީޘް"، އެކަމުގެ މާތްކަން

ދައްކާ އެހަދީޘް އައި ހަދާފައިވާ ދޮގު ޙަދީޘެކެވެ. އަދި އެ ޙަދީޘް

ރިވާކުރުން ބިނާ މަތީގައި ވާ ހިތްވާ ގޮތަށް ރާވާއިރު މަޢުރޫފު ބުރާސް

މީހުންނެވެ." ވިދާޅުވެއެވެ: "އަދި އަލްއިޚްލާޞް ސޫރަތް ބާރަ ކިޔާ ހުރަ

ކިޔައިގެން ބާރަ ރަކުޢަތް ނަމާދުކުރުން އެއް" ޙަދީޘެއްވެސް ހަދާފައިވާ ދޮގު

ޙަދީޘެކެވެ. އަދި "ސަލާތު ރަކުޢަތް" (ނަމާދުގެ ޙަދީޘެއްވެސް) ހަމަ

ހަދާފައިވާ ދޮގެކެވެ.

ފިޤުހުވެރިންގެ ޖަމާޢަތެއް މި ޙަދީޘްގެ ކުރިގައި ޖެހި ހުއްޓުންތެރިވެއެވެ. 'އަލްއިބާނާ' ފޮތުގެ މުއައްލިފާއި އެހެން ބޭފުޅުންނެވެ. ހަމަ އެގޮތުން ތަފްސީރު އިލްމުވެރިންގެ ބަޔަކުވެސްވެއެވެ. މި ރޭ -އެބަހީ: ޝަޢުބާން ދެބައިވާ ރޭ- ގެ ނަމާދު ބާބު އަދި ފަޟީލަތް ބަޔާންކޮށް ރިވާކުރެވުނުގޮތުންނެވެ. އެ ހުރިހާ ޙަދީޘްތަކެއްވެސް ހުސް ބާޠިލު ދޮގު ޙަދީޘްތަކެވެ. މި ކަމުގައި އައްތިރްމިޛީ، ޢާއިޝާ رضي الله عنها ގެ އަރިހުން ރިވާކުރެއްވި ޙަދީޘް ސަޙީޙްކަން ދުރުނުކުރައްވައެވެ. އެއީ އެކަލޭގެފާނު ﷺ ބަޤީޢުއަށް ވަޑައިގެންނެވިކަމާއި، ޝަޢުބާން ދެބައިވާ ރޭގައި ރައްބު ދުނިޔޭގެ އުޑަށް ފައިބާވަޑައިގަންނަވާކަމާއި، ކަލްބު ޤަބީލާގެ ބަކަރިތަކުގެ ކަށިތަކުގެ އަދަ◌ދަށްވުރެ ގިނަ ބަޔަކަށް އަލްލާހު ފާފަފުއްސަވާކަމާބެހޭ ޙަދީޘެވެ. ފަހެ މިބަސްގައި ވާހަކަ މިދެކެވޭ މި ރޭގައި ކުރުމަށް ހަމަޖެހި މިވާ ނަމާދު ދުރުގައެވެ. އެއީ އާއިއާކ ޢާއިޝާގެފާނުގެ މި ޙަދީޘްގައިވެސް ޙަދީޘަކީ ބަލިކަށިކަމާއި، ދޮގުކަން ސާބިތުވެފައިވާކަމާއިއެވެ. އެގޮތުގައި އިސްވެރިޔަ، އެ ޙަދީޘުގައި ކަނޑައެޅިފައިވާ ކަންތައް ބޭނުންކުރުމާ އަދި ޙަދީޘްތަކުގެ ބަޔާންކޮށް، މި ނަމާދަކީ ހަދާފައިވާ ދޮގު އައްޝައުކާނީގެ ފަވާއިދުން ސާބިތު ނުކުރެއެވެ. އަދި އަވަސްކުރުން ނަންގެތޭގެން އެ ޙަދީޘްގައިވެސް ބަދިކަރިކަމާ އޮކާގައިވެއެވެ."

(އައްޝައުކާނީގެ ފަވާއިދުން) ޤަބޫލުކުރެވޭ ހިސާބަށް މި ނިމުނީއެވެ.

އަލްޙާފިޡް އަލްޢިރާޤީ ވިދާޅުވިއެވެ: "(ޝަޢުބާން މަސް) ދެބައިވާ ރޭގެ ނަމާދުގެ ޙަދީޘަކީ: الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ މައްޗަށް ހަދާފައިވާ ބުހުތާނެކެވެ. އަދި

އެކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ހަދާފައިވާ ދޮގެއްވެސްމެއް." އަދި އިމާމު އައްނަވަވީ "އަލްމަޖްމޫޢު" ފޮތުގައި ދެންނެވެ: "ރަޖަބު މަހުގެ ފުރަތަމަ ހުކުރު ވިރޭ، މަޣުރިބާއި ޢިޝާއާ ދެމެދު ބާރަ ރަކުޢަތުގެ މައްޗަށް ކުރެވޭ، އައްރަޣާއިބު ނަމާދުގެ ނަމުން އެނގިގެންވާ ނަމާދާއި، ޝަޢުބާނު ދެބައިވާ ރޭގައި ސަތޭކަ ރަކުޢަތުގެ މައްޗަށްކުރާ ނަމާދާއި، މި ދެނަމާދަކީ މުންކަރުވެގެންވާ ދެ ބިދުޢައެވެ. އަދި "ޤޫތުލް ޤުލޫބު" އާއި "އިޙްޔާއު ޢުލޫމިއްދީން" ފޮތުގައި އެ ދެނަމާދު ޒިކުރުކުރެވިފައިވުމުންނާއި، އަދި އެ ދެފޮތުގައި ޒިކުރުކުރެވިގެންވާ ޙަދީޘްގެ ސަބަބުން، ހެއްލިގެން ނުވާނެކަމެވެ. ފަހެ އެ ހުރިހާ އެއްޗަކީ ހުސް ބާޠިލެވެ. އަދި އެ ދެނަމާދުގެ ޙުކުމް އޮޅުން އެރުމުގެ ސަބަބުން، އެ ދެނަމާދުކުރުން ސުންނަތްވެގެންވާކަން ކަރުދާސްތަކެއް ލިޔުއްވި އިމާމުންގެ ބުރައިން ބާފުކުންނާ ހަދިހެ، ހުއްފުން ބުރިނުވާރުވެ. ފަހެ އެމީހަކު އެވަނީ އެ ކަމުގައި ގިންހަދާރަޔިއަވެ."

އަދި އައްޝައިޚު އަލްއިމާމު: އަބޫ މުޙައްމަދު ޢަބްދުއް ރަޙްމާނު ބިން އިސްމާއިލު އަލްމަޤްދިސީ ވަނީ އެ ދެނަމާދު ބާޠިލުވެގެންވާކަން ބަޔާންކުރައްވާ އަދުހުދްބިހ ފޮތެއް ލިޔުއްވާފައިއެވެ. އަދި އަބޫޝާމާ އެ ފޮތުގައި ފުރިހަމަކޮށް ރިވެތިކުރައްވާ ރަނގަޅު ބަސްތަކެއް ދެންނެވިއެވެ. މި މައްސަލާގައިވާ ޢިލްމުގެ އަހުލުވެރިންގެ ވާހަކަތައް ވަރަށްވެސް ގިނައެވެ. މި މައްސަލާގައި އަހަރުމެންނަށް ފެނިފައިވާ ހުރިހާ ބަސްތަކެއް ދެންނަން އަހަރުމެން އުފުލިނަމަ؛ ވާހަކަ ދިގުވެގެން ދިޔައީހެވެ. އަހަރުމެން މި ބާރަސްކުރި މިންވަރުގައި، ޙައްޤު ހުރާމީހަކަށް ފުދާވަރާއި ރުހި ބުބުފުވަވަރު

ވާނޭކަމަށް ބެލެވެއެވެ.

އިސްވެދިޔަ އާޔަތްތަކާއި ޙަދީޘްތަކާއި، އިލްމުވެރިންގެ ބަސްތަކުން ޙައްޤު ހޯދާ މީހަކަށް ސާފުވެގެންދާނީ؛ ޝަޢުބާން މަސް ދެބައިވާ ރޭގައި ނަމާދުކޮށްގެން ނުވަތަ އެހެން ކަމަކުންވެސް ހާއްސަކުރުމާއި، އަދި އެ ދުވަސް ރޯދަހިފުމަށް ހާއްސަކުރުމަކީ؛ ގިނަ އިލްމުވެރިންގެ އަރިހުގައި މުންކަރު ބިދުޢައެއްކަމުގައިވެއެވެ. އަދި ޠާހިރުވެގެންވާ ޝަރުޢުގައި އޭގެ އެއްވެސް އަސްލެއް ނުވެއެވެ. [illegible]، އަދި ޞަޙާބީން رضي الله عنهم ގެ ޒަމާނުން ފަހުގައި އިސްލާމްދީނުގައި އުފެދުނު ކަންތަކުން ކަމެކެވެ. މި ބާބުގައި، އެހެން ބާބުތަކުގައިވެސް ޙައްޤު ހޯދަން އުޅޭ މީހަކަށް ﷲ -ޢައްޒަ ޖަލާލުހޫ- ގެ މި ބަސްފުޅު ފުދެއެވެ:

﴿...ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ...﴾

(...މިއަދު ތިމަން އިލާހު، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދީން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފުރިހަމަ ކޮށްދެއްވީމެވެ...) [އަލްމާއިދާ: 3] އަދި މި މާނައިގައި އައިސްފައިވާ އާޔަތްތަކާއި، ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ މި ބަސްފުޅުވެސްވެއެވެ:

«مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ».

"އަހަރުމެންގެ މި ދީނުގެ ތެރެއަށް އޭގައި ނެތް އެއްޗެއް އުފައްދައިފި މީހަކު، ފަހެ އެ ކަމެއް ވާނީ ރައްދުކުރެވިގެންނެވެ." އަދި އެ މާނައިގައި އައިސްފައިވާ ޙަދީޘްތައްވެސްވެއެވެ.

އަދި ޞަޙީޙު މުސްލިމުގައި، އަބޫ ހުރައިރާ رضي الله عنه ގެ އަރިހުންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ

ރިވާކުރައްވައެވެ:

«لَا تَخُصُّوا لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ بِقِيَامٍ مِنْ بَيْنِ اللَّيَالِي، وَلَا تَخُصُّوا يَوْمَهَا بِالصِّيَامِ مِنْ بَيْنِ الْأَيَّامِ، إِلَّا أَنْ يَكُونَ فِي صَوْمٍ يَصُومُهُ أَحَدُكُمْ».

"ތިޔަބައިމީހުން ރޭތަކުގެ ތެރެއިން ހުކުރު ވިލޭރޭ ރޭއަޅުކަން ކުރަން ތެދުވަން ޚާއްޞަ ނުކުރާށެވެ. އަދި ދުވަސްތަކުގެ ތެރެއިން ހުކުރު ދުވަސް ރޯދަހިފަން ޚާއްޞަ ނުކުރާށެވެ. އެކަމަކު އެއީ ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ހިފާ ރޯދައަކާ އެ ދުވަސް ދިމާވެއްޖެއްޔާ މެނުވީއެވެ." ފަހެ، ރޭތަކުން ރެޔެއްގައި، އަޅުކަމުން ކަމެއް ކުރުމަށް ޚާއްޞަކުރުން ހުއްދަވެގެންވާނަމަ؛ ހުކުރު ވިލޭރޭ އެހެން ރޭތަކަށްވުރެ އެކަމަށް މާ ހައްޤުވާގެންވާނެވެ. އެހެނީ އެ ރޭ އަރިވިވާ ދުވަހަކީ އިރު އެރި ދުވަހެއްގެ މައްޗަށް އެންމެ ހެޔޮ ދުވަހެވެ. الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުންވާ ޞައްޙަ ރިވާތަކުގެ ނައްޞުންވާ ގޮތުން. ދެންފަހެ ރޭތަކުގެ ތެރެއިން ހުކުރު ވިލޭރޭ ޤިޔާމުގެ ގޮތުގައި ރޭތަކުން ޚާއްޞަކުރުމުން ނަބިއްޔާ ﷺ އިންޒާރުދެއްވިއިރު؛ އެއިން ދަލީލުކުރަނީ އެނޫން ރޭރޭ އަދި އެއަށްވުރެ މާއައުލާވާ ކަމެވެ. އެހެން އެއްވެސް ރެޔެއް، އަޅުކަމުން އެއްވެސް ކަމަކަށް ޚާއްޞަކުރުން ހުއްދަވެގެން ނުވާނެވެ. ޚާއްޞަކުރުމުގެ ދަލީލުކުރާ ޞައްޙަ ދަލީލަކުން މެނުވީއެވެ.

ލައިލަތުލްޤަދުރާއި، ރަމަޟާންމަހުގެ ރޭރޭގައި ޤިޔާމުކުރުމާއި ގަދަކަމާއެކު އަޅުކަން ކުރުން ޝަރުޢުވެގެންވުމުން؛ ނަބިއްޔާ ﷺ އެކަން ސަމާލުކަމަށް ގެންނެވިއެވެ. އަދި އެ ރޭތަކުގައި ޤާއިމުވުމަށް އުއްމަތަށް

ބާރުއަޅުއްވާ، ހުރި އުނދަގޫތަކާއި އަމިއްލަގޮތުން އެކަން ހިތްވަރުދެއްވިއެވެ. އެއީ ދެ ޞަޙީޙުގައި، ނަބިއްޔާ ﷺ ބަޔާންކުރެއްވިކަމަށް އައިސްފައިވާ ޙަދީޘުގައިވެއެވެ:

«مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ، وَمَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ».

"އީމާންކަމާއި އަޖުރަށް އުއްމީދުކުރުމާއެކު ރަމަޟާންމަހުގައި (ތަރާވީހް) ނަމާދުކޮށްފި މީހާ؛ އޭނާގެ އިސްވެދިޔަ ފާފަތައް އޭނާއަށްބަދަލު ފުއްސެވިގެންދެއެވެ. އަދި ލައިލަތުލް ޤަދްރުވިލޭރު ، އީމާންކަމާއި އަޖުރަށް އުއްމީދުކުރުމާއެކު ތަރާވީހް ނަމާދުކޮށްފި މީހާ؛ އޭނާގެ އިސްވެދިޔަ ފާފަތައް ފުއްސެވިގެންދެއެވެ." ދެންފަހެ ޝަރުޢުބާނު ވަނީ ދެބައިވާ ރޭ، ނުވަތަ ރަޖަބު މަހުގެ ފަރުހަމަ ހުކުރުވިލޭރޭ، ނުވަތަ މިސްރާޖުގެ ރޭ، ހަމަހަކުރުން ނުވަތަ އަޅުކަމެއް ކަމަށް ކަރުހަނެއް ހާއްސަކޮށް ޝަރުޢުގެ ނަމުގައި؛ ނަބިއްޔާ ﷺ އިއްވަވާފައެއް ނުވެއެވެ. އިރުޝާދުދެއްވާފައިވެސް ނުވެއެވެ. ނުވަތަ އުނަގޮތްތަކާއި އަމިއްލަގޮތުން އެކަން ހިތްވަރުދެއްވާފައިވެސް ނުވެއެވެ.

އަދި އެއިން ހަމަ ހިސާބަކަށް؛ ޞަޙާބީން رضي الله عنهم އުއްމަތަށް އެކަން ނަޤުލުކުރައްވާފައިވެސް ނުވެއެވެ. އަދި އެބާވަތުން އެކަމެއް އުއްމަތަށް ވަސީލަތް ނުކުރައްވާފައިވެއެވެ. އެބާވަތުގެ އެއްވެސް ހެކިތަކެއް މިހެންނެވެ. އަދި ނަބިއްޔުން عليهم الصلاة والسلام އަނގައިން މިޝަރީޢަތް ނަމަކަށް ނަޞޭޙަތްތެރިވެއްޖެ ބާވަތްތަކެވެ. الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ އަޑުއެހެވުމުން ނަން ﷲ ރުހިވަޑައިނުގަންނަވާ، އަދި އެބާވަތުގެ ރިޔާޟަތްތެރިވުން

ގޮތަށް ކައްވާލިއެވެ.

ޢިލްމުވެރިންގެ ބަސްފުޅުތަކުން ދެންމު މިދިޔަ ވާހަކަތަކުން ތިބާއަށް އެނގިގެންދަނީ: ރަޖަބުމަހުގެ އެންމެ ފުރަތަމަ ހުކުރުވިލޭރޭ، އަދި ޝަޢުބާން މަސް ދެބައިވާ ރޭގެ މާތްކަމާއިމެދު އެއްވެސް އެއްޗެއް ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަރިހުން، އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަސްޙާބުން رضي الله عنهم ގެ އަރިހުންވެސް ޘާބިތުވެގެން ނުވާކަމެވެ. އެހެންކަމުން އެނގިގެންދަނީ: އެ ދެރޭ ފާހަގަކުރުމަކީ އިސްލާމްދީނަށް އަލަށް އުފައްދާފައިވާ ބިދުޢައެއްކަމެވެ. އަދި އެ ރޭ އެއްވެސް އަޅުކަމެއް ކުރުމަށް ހާއްސަކުރުމަކީވެސް ހަމަ މިފަދައިން މުންކަރުވެގެންވާ ބިދުޢައެކެވެ. މިފަދައިން، އިސްރާއާއި މިޢުރާޖުގެ ރޭކަމަށް ބައެއް މީހުން ޤަބޫލުކުރަމުންދާ: ރަޖަބުމަހުގެ ހަތާވީސްވިލޭރޭވެސް، އަޅުކަމުން އެއްވެސް ކަމަކަށް ހާއްސަކުރުން ހުއްދަވެގެން ނުވެއެވެ. އެފަދައިންމެ، އެ ރޭ ފާހަގަކުރުންވެސް ހުއްދަވެގެން ނުވެއެވެ. އެއީ އިސްވެދިޔަ ދަލީލުތަކުން ބަޔާންވެއެވެ. މިއީ އަދި އެއީ ކޮން ޙުކުމެއްކަން އެނގިގެންވާނެއެވެ. ދެންފަހެ ޢިލްމުވެރިންގެ ބަސްފުޅުތަކުން ޞައްޙަ ބަހަކީ އެއީ ކޮން ޙުކުމެއްކަން އެނގިގެންވެސް ނުވާކަމުގައިވާއިރު އަދި ކޮންފަދަހެއްޔެވެ!؟ އެއީ ރަޖަބުމަހުގެ ހަތާވީސްވިލޭރޭކަމުން ބުނި ބަޔަކުގެ ބަހަކީ، ޞައްޙަ ޙަދީޘުތަކުން އެއިން އެއްވެސް އަސާސެއް ނުވާ ބާޠިލު ބަހެކެވެ. އަދި އަންނަނިވި ބަސް ބުނި މީހާ ރިވެތި ރަނގަޅު ބަސްތަކެއް ބުނެފިއެވެ:

"އެންމެ ހެޔޮ ރަނގަޅު ކަންތަކަކީ ހިދާޔަތުގެ މަތީގައި އިސްވެގޮސްފައިވާ ކަންކަމެވެ. އަދި އެންމެ ނުބައި ކަންކަމީ (ދީނުގެ ތެރެއަށް) އަލަށް އުފައްދާފައިވާ ކުލަދާނަ ކަންކަމެވެ."

އަހަރުމެންނާއި ހުރިހާ މުސްލިމުންނަށް، ސުންނަތުގައި ހިފަހައްޓާ އޭގެ މަތީގައި ޘާބިތުވުމަށާއި، އަދި އެއާ ޚިލާފުވެއްޖެ އެއްޗަކާމެދު ހުށިޔާރުވެ ސަމާލުވުމަށް ތައުފީޤު ދެއްވުމަށް އަދި ދަންނަވަނީ الله ގެ ޙަޟްރަތުންނެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެކަލާނގެ ދީލަތިކަމުން މާތްވަންތަ ޢާލާވަންތަ އިލާހެވެ.

الله އެކަލާނގެ އަޅާ އަދި ރަސޫލާކަމުގައިވާ، އަހަރުމެންގެ ނަބިއްޔާ މުޙައްމަދުގެފާނަށާއި، އެކަލޭގެފާނުގެ އާލުންނާއި އެންމެހާ އަޞްޙާބުންނަށް ސަލަވާތާއި ސަލާމް ލައްވާށިއެވެ.

وصلى الله وسلم على عبده ورسوله نبينا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين.

***

بِسْمِ اللهِ الرَّحمَنِ الرَّحِيمِ

ހަތްވަނަ ދިރާސާ:

ނިސްބަތްކުރެވޭ ވަސީލަތް ހޯދުމުގެ ބާވަތްތަކާއި ހުކުމްތަކުގެ މައުލޫމާތު ދެނެގަތުން ސާފުކޮށްދިނުން.

އަދި ޝަރުޢުގައި ނަބަވީ ރަސޫލުގެ ހަދީޘްތަކާއި ދައުލަތުގައިވާ ޝާއިޢު އަޅުގަނޑު ނިސްބަތްކުރެވޭ ވަސީލަތްތަކެވެ.

ޢަބްދުލް ޢަޒީޒު ބިން ޢަބްދު ﷲ ބިން ބާޒްގެ ފަތުވާތަކުން، މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން މި ދިރާސާ ފެންނަ ބަޔަކަށް، ﷲ އެދިވުން އިސްލާމްދީން މަޤްބޫލުކުރާ ކަންތައްތަކާ ގުޅިގެން ދޭހަވާގޮތުގެ ރަސްކަމަށް ނިޔަތްގަނޑުގެ ސިފަވުމެވެ. އަދި ދަރުމަދަރުމަތެއްގެ ފާޑުތަކުގެ ބިރުވެރިކަމާއި ހެޔޮކަން ގަބޫލުކުރާނެ ހުރިހާ ގޮތްތައްވެސް ބަޔާންކުރެއްވީއެވެ. ހުރިހާ ޢިބާދަތްތަކުގެ މައްޗަށް ސަލާމް ހުށިބާ. އަދި ﷲ ގެ ރަސޫލާ ހުރެދަރާ އަދާކުރާނެ ބަރަކާތް ހުށިބާ.

އެއީ ކަމެއް ދަންނަވާ: ޝަރުޢުވާތީ ރަސޫލުކުރުގެއްވާ: މަސްއޫލުވެ ނަބަވީ ޙަދީޘް ޝާއިޢު އަޅުގަނޑު ނިސްބަތްކުރެވުމާއި ބަސްތަކާއި އަޅުގަނޑުމެން ގޮތްތަކާއި ދެއްވާ. އެއީ: "މަދީނާބުރު މުނާދީގައިން، ޝަރުޢުވާތީ ނަބަވީ ރަސޫލުގެ ހަދީޘް: ޝާއިޢު އަޅުގަނޑު ގޮތްތަކާއި ވަސީލަތްތައް" މި ސުރުހީގެ ދަރުސްތަކެވެ. އެބާރުގާ ފިޔަވަޅުތަކެއް އާއިލާއި ވެއްޖެ:

"އަޅުގަނޑު ހަރަކާތްތަކާ ޒިކުރާއި ކިރިޔާ ޖާގައިގެ ހެދި ހަދާ ހުރިމަތެވެ.

އެއަށްފަހު ﷲ ގެ [illegible] ރިވެތިވެގެންވާ [illegible] [illegible]، ދެން
އެކަންކަން ނިމުމުން [illegible] އަހަރެން [illegible]. ދެން
އަހަރެންނަށް، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: ﷲ ގެ ރަސޫލާ
ﷺ [illegible]. އަދި ޤުރްއާނުގެ އާޔަތްތަކާއި، ޝަރީޢަތުގެ [illegible]،
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ﷺ [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]: "[illegible] [illegible]
[illegible]." ދެން އަހަރެން ދެންނެވީމެވެ: "[illegible]. އޭ ﷲ ގެ
ރަސޫލާއެވެ! އޭ ﷲ ގެ ހަޟްރަތުގައި ދައުސް [illegible] [illegible] [illegible]" ދެން
އެކަލޭގެފާނު އަހަރެންނަށް [illegible]: "[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-
[illegible] [illegible]: "[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]." [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible]:
"[illegible] [illegible]! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible]

ވަސިއްޔަތެކެވެ. އަދި މި ވަސިއްޔަތް ލިޔެފައި، އެއް ރަށުން އަނެއް ރަށަށް، އަދި އެއް ތަނުން އަނެއް ތަނަށް ފޮނުވާ މީހަކަށް ސުވަރުގޭގައި ގަނޑުވަރެއް ބިނާކުރެވިގެންދާނެއެވެ. އަދި މި ވަސިއްޔަތް ނުލިޔެ އަދި ނުވެސް ފޮނުވާ މީހާގެ މައްޗަށް ތިމަންކަލޭގެފާނު ޤިޔާމަތްދުވަހު ޝަފާޢަތްތެރިވުން ހަރާމްވެއްޖެއެވެ. އަދި މި ލިޔެފި މީހާ، އޭނާއަކީ ފަޤީރެއްކަމުގައިވާނަމަ ﷲ އޭނާގެ ފުދުންތެރިކުރައްވާނެއެވެ. ނުވަތަ ދަރަނިވެރިވެގެންވާނަމަ ﷲ އޭނާގެ ދަރަނި ފުއްދަވައިދެއްވާނެއެވެ. ނުވަތަ ފާފައެއް ކުރެވިފައިވާނަމަ ﷲ އޭނާއާއި އޭނާގެ މައިންބަފައިންނަށް ފާފަފުއްސަވައިދެއްވާނެއެވެ. މި ވަސިއްޔަތުގެ ބަރަކާތުންނެވެ. ﷲ ގެ އަޅުތަކުންގެ ތެރެއިން މި ވަސިއްޔަތު ނުކުރާ މީހާ، ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތުގައި އޭނާގެ މޫނު ކަޅުވެގެންދާނެއެވެ." އަދި (ޝައިޚު އަޙްމަދު) ވިދާޅުވަމުންނެވެ: "މަތިވެރިވެގެންވާ ﷲ ގަންދީ ބުނަމެވެ! -ތިންފަހަރު ހުވާކުރައްވާ ވިދާޅުވަމުންނެވެ- މިއީ ހަމަ ޙަޤީޤަތެކެވެ. އަދި އަހަރެންނީ ދޮގުވެރިއެއްނަމަ؛ އަހަރެން ދުނިޔެއިން ނިކުންނާނީ އިސްލާމްދީނުގެ މަތީގައެއް ނޫނެވެ. އަދި މި ވަސިއްޔަތު [illegible] [illegible] މީހާ؛ ނަރަކައިގެ [illegible] [illegible]. އަދި މި ވަސިއްޔަތު [illegible] [illegible] ވީ ކާފަރުވެއްޖެއެވެ."

ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ މައްޗަށް ހަދާފައިވާ މި ދޮގު ވަސިއްޔަތުގައިވާ ވާހަކަތަކުގެ [illegible] [illegible]. އެތައް އަހަރުތަކެއް ކުރިން އެތައް ފަހަރު މި ދޮގު ވަސިއްޔަތު އަހަރެމެން އަޑުއަހައިފީމުއެވެ. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އައި ދުވަސްވަރު މި [illegible]. އަދި އަޙްމަދުގެ [illegible]

ބަޔަކުގެ ތެރޭގައި ވަރަށް ޕްރޮމޯޓުވެއެވެ. އަދި އޭގެ ދަޢުވަތުގައި ބާރުބަލައިވެއެވެ. އެ ދޮރުގެ އުފެއްދި މީހާ އެ ބުނަނީ: އޭނާއަށް ނަބިއްޔާ ﷺ ނިދިދިގައި ދެނި، ދެން މި ވަސިއްޔަތުގެ އެކަށީގެން ގައިދާއިވިކަމަށެވެ. އެންމެ ފަހުން ގޮތުގެ ވާހަކަ މިވާ ގޮތުގައި: އައުޅުމުން ތިބާ ޔާރަސޫލުﷲ ކަމަށް މި ގެންގުޅުއްވާކަށް، ބައްޕާ ނުދިން ދަރިވަރުކަމާ އަވަހަށް އާނާ ނިކަން ތައްޔާރުވެލާ ނަބިއްޔާ ﷺ ގެނެސްދެއްވާނެއެވެ. އޭގެ މާނައަކީ: އާނާ ހާދިއްބާ ގެނެސްދެއްވާނެތޯ!

މި ދަޢުވަތާ، މި ވަސީއްލަތުގައި ޖިނާ ކަންތައްތައް ވެސް ދެއްވާނެކަމުގައެވެ. އެ ކަންކަން ވެސް އެންމެ ސާފު ދަރުބާރެއް ބެރިއްޓެން، އަދި އެންމެ ބައެއް ގޮތް ފާސްކުރެއްވުމަށް ބެއިގެންނެވެ. އަދި މި ވާހަކައިގައި އެ ކަންކަން ކުރުމަށް ހިމާޔަތްކުރުމުގައި إن شاء الله މިބާގެ ސާމާނާކަން ގެންނާނަމެވެ. މިދިޔަ އަދަބުކަމުގައިވެސް އަދަބުންވާނީ އެ ކަންކަން ފަހަރުކާރިޔަކުއެވެ. އަދި އަދި އެންމެ ސާފު ދަރުބާރެއް ބެރިއްޓެނާ ކަންބައިބުކަނާ، އަދި ބަޔާންވެގެންވާ ބާރުދޫގެ ބެރިއްޓެނާ ކަންބައިކުރުން އަދަބުން މިސްބަކުންނަން ބަޔާންކާރުދިނީމެވެ. ދެން މި ގޮތަށް ގަބުރުން ޖިހާދަން އަދަބުން ނަޞީޙަތްދީ ހިނދު؛ އެއާމެދު އެއްގަލަށް ޖިހާދަން އަދަބުން ދައްކަވަން ހިރުނެވެ. އެއި އޭގެ ބާރުދުކަން އަޅާވެސް ސާރުވުމުނެވެ. އަދި އެ ބޭރުމާނު ހުދި މިހާ ދޮގުހުދުމަށް ޢިހުތިނުކުރަކަނ ބޮޑުކަމުނެވެ. ހިރިޔާވެސް ދުރު ވިސްނުމެއް، ނުވަތަ ސަރުމަށްވެރި ޖިޔަރަބަރު ހުރިހެ އެ ބާރުދަން ހުއްޖެންދާނަކަމަށް

އަހަރެން ހިއެއް ނުކުރަމުވެ. ނަމަވެސް މިސްވުކަންގެ ބެރެއިން
ދިނަބަހަކުގެ މައްޗަށް އާދި ބުރަމުބުވެގެންދިޔަކަމާއި، އަދި އަމީރުންގެ
ބޯހަގައި އަ ދައްރުކޯން، އަދި ބައެއް މީހުން އަ ބޭދުވެސް ކުރިކުރަން ޖިނަ
އަހުންބުކުން އަހަރެންނަށް ހަބަރުދިނަވެ. އެކަމަކަށްބުކުރި، އަހަރެންގެ
މީހުންގެ މައްޗަށް އާގެ ބާރީގުކަން ބަރާނުކުރުމަށްބުކުރި، އަދި އެދި الله ގެ
ރަސޫލާ ﷺ ގެ މައްޗަށް ހަދާޔަމާ ބުހުތާނުއްކަން ހާމަކުރުމަށްބުކުރި
ޔެހުންޖޭހޫނުކަމަން ގެންނަވެ. އެދި އެއްވެސް މީހަކު އެއްޗަކު
ހެއްޔުންބުރުވެން ނުދިހުމަންބުކުރެއްވެ. ހިޔާމަތި ހިމާނުކަމުގެ
އަހުވުރިންގެ ބޮރެއިން، ނުވަތަ ސަލާމަތްބުރި ޔުޖުރަބާކުރި ސަލާމަ
ބުއްދިއެއްގެ ވުރިންގެ ބޮރެއިން އަ ވަސިއްލަތާމަދު ވިސްނާ ޔުކުރުކާރިޔީ
މިހަކަން؛ އެއި އެބައް ގެބަކަން ހަދާޔަމާދުގެ ބުހުތާނުއްކަން އެނގޭނެއެވެ.

އަދި މި ބުހުތާނު ދުގެ އެމިހަކަން ނިސްބަތްވާ ޝީޢީ އަލްމުދުގެ ބައެއް
ބޭކާގެ މިހުންގެ ގޮތުން، މި ވަސިއްލަތާމަދު އަހަރެން ސަލާމަތްމިދުވެ.
ދެން އެމީހުން ޖޮވާބުދިނީ އެއި ޝީޢީ އަލްމުދުގެ މައްޗަށް ހަދާޔަމާ
ދުގެއްކަމަނަވެ. އަދި އާނާ އަބުޔު އެހެން ނުވަތަ ބުނާކަމަނަވެ. އަދި
ނަންގެނަވިޔަމާ ޝީޢީ އަލްމުދުވަނީ އެބައް އަހަރެއް ކުރިން
ނިހާވެޔަމެވެ. މިސާލަކަން މި ބުނާ ޝީޢީ އަލްމުދު، ނުވަތަ އެއަށްވުރެ
ބޮޑު މިހަކުވިހަސް؛ ހުވާނުގައި ނުވަތަ ހާރާއްބާ އެމިހަކަން ނަބިއްޔާ ﷺ
ޔެނި، ދެން މި ވަސިއްލަތާކުރުމަން އެކަށޭޔާނު ވަސިއްލަތާކުރެއްވިކަމަން
ދައުވާކުރުނަމަ؛ އާނާއި ދުގެވިއްޔެކަން، ނުވަތަ އެއެން އާނާގެ ގޮތުގައި

އެބުނީ ރަސޫލާ ﷺ އެއް ނޫންކަމާއި އެކަކަކު ޝައިޠާނެއްކަން އަހަރެމެންނަށް ހަދީޘްކޮށް އެނގިގެންނެވީމެވެ. އެއީ އެތަން ކަމަކަށްބަލައިގެނެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި:

ފުރަތަމަދަރަން: ރަސޫލާ ﷺ އަވަހާރަވުމުން ފަހު، މިހާރު ހަޔާތުގައި އުޅުއްވާ ﷺ އާއި ނުފެނުނުނަމަވެސް. ތަރިކަ ބުއްދިއްޔާ ތަރިއަރުން އިދުރަކަ ހުރިހާ މަރުނޑުނަމެއް ތެރޭގައި، ނުވަތަ އެކަށާތަކާ ކަމުގައި ވަނިވިޔާ ހަދާ ދެކަނޑުގެ ނަމަވާކަމަށް ބަރާބަރު އަހުލުވެރިންގެ ކަރުދާސްތަކުގައި ލިޔެވިފައިވަނީ؛ ފަހަރެއްގައި ހަމަޖެހުމަކާއި މަރަކަށް ގޮސްތަކަރާއިދާއެވެ. އަދި އެކަން އެނޫނު ބަދަލު އަނެއްކާ ތަކުރާރުވެއެވެ. އަދި އާދަމުގެ ކުރީގެ ބަދަލުތައް ކުރަކަން ބޮޑުމެދު، ޓެކްނޮލޮޖީ، ސަޔަންސާއި އިލްމުގެ އަރާމު ހިކުމަތްތަކުގައި ކުރިއަރާފައެވެ. އަޅުގަނޑު ދަރިމަތިކުރިއަށް ފަހަރު މިނޫނިއަކު ހުރި ކަމަކީ ބަދަލުވާ ތަކަރާރުކުރެއްވުމެވެ. މިއީ ކާޅިވެފައެވެ. ދުނިޔެ ބާކީ ހުރިހާ ނިޒާމެއް ކަމުގައި ތަރުތީބުކުރެއްވިއެވެ. ނަމަވެސް ދިރިއުޅުމަކީ، ގުޅުންހުރި ކޮންމެ ތަކުރާރެއްގައި މިހާރުވެސް. ހިތަކުގެ ނޭޅުމާއި އިނާޔަތްތެރިކަން، އަދި الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަޅުކަންތަކުގެ، ދިނުމުގެ ސުންނަތްތަކުގެ ކަމުގެ ބޭނުންތަކާއި ބުރަދަން ހިފައިގެން އަޅުކަމްތިކަން ނުޖެހިދާނެއެވެ. الله ތަޢާލާ ވަޙީކުރައްވައިފައެވެ:

﴿ثُمَّ إِنَّكُم بَعْدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ⑮ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ ⑯﴾

(ދެން ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުން އޭގެ ފަހުގައި މަރުވާނޫކަން

ކަށަވަރެވެ.

ދެން ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުން ޤިޔާމަތް ދުވަހުން،
އަލުންދިރުއްވައި މަޙްޝަރަށް ގެންނެވޭނެއެވެ.) [އަލްމުއުމިނޫން: 15- 16]

އަދި ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«أَنَا أَوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الْأَرْضُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَأَنَا أَوَّلُ شَافِعٍ وَأَوَّلُ مُشَفَّعٍ».

"ތިމަންކަލޭގެފާނަކީ ޤިޔާމަތް ދުވަހު އެމީހަކުގެ މަތިން ޤަބުރު އެންމެ ފުރަތަމަ ފަޅައިގެންދާނޭ މީހާއެވެ. އަދި އެންމެ ފުރަތަމަ ޝަފާޢަތްތެރިވާނޭ ބޭކަލަކީވެސް، އަދި އެންމެ ފުރަތަމަ ޝަފާޢަތްތެރިވެވޭނެ ބޭކަލަކީވެސް ތިމަންކަލޭގެފާނެވެ." މި މާނައިގާ އާހިރަތުގެ ޙަދީޘްގައި ވިސްނަވައިގެންނެވެ.

ދެވަނައި: ރަސޫލާ ﷺ ޙައްޤާ ހިލާފު ބަސް ވިދާޅުނުވާނެއެވެ.
އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކޮޅުންނަށްވެސް އަދި އެވަރުގެ ފުރުޞަތު ދެއްވައެވެ.
އެކަލޭގެފާނު މި ވަޙީއަށް، އެކަލޭގެފާނުގެ ޝަރީޢަތާ ގުޅިގެން ބޮޑުކަން
ހިތާމަވެއެވެ. އެއީ -އަދި (މި ޝަރީޢަތުގައި އިތުރުން ބަރާބަރުވެގެން)
އަސްނާނާގެފައިން- އެތައް ގޮތަކުންނެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ﷺ ނިދިރިގައި
ހުވަފެނުގައި ދިރިހުރިން ފެނިވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި ހުވަފެނުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ
ޝަރީޢަތުގައި ބޮޑުކަމުގެ ފެނިއްޖެ ދިރިހުރިން އެކަލޭގެފާނު އަވަސް
ފެނިގައިއެވެ. އެހެން ބައެއް ޝަރީޢަތުގައި ޙަދީޘްގައި އައިސްފައިވާ ގޮތުން،
ޝައިޠާނާއަށް އެކަލޭގެފާނުގެ ސިފައިގައި ސިފަ ނުގަނެވިގައިއެވެ.
ނަމަވެސް ހުވަފެނުގެ (ތަޢުބީރު) ކަމަކީ: އެ ފެނުން މީހާގެ އީމާންތެރިކަމާއި،
ތަޤުވާތެރިކަމާއި، ޢަމަލުތެރިކަމާއި، ދީނަށް ތަބާވުމާއި،

ދީންވެރިކަމާއި، އަމާނާތްތެރިކަމާއި، އަދި އޭނާއަށް ނަބިއްޔާ ﷺ އެ ހުންނި ހަމަ އެކަލޭގެފާނުގެ ބޫރަހަށް ނުވަތަ އެހެން ގޮތަކަށް އާދި، މި ކަންކަމެވެ.

ނަބިއްޔާ ﷺ ދިރިއުޅުއްވި ޤުރައިޝްކަބީލާގެ ބޭސްފުޅުން، އިޖުތިމާޢީ، އަޚްލާޤީ، ޤިޔާދަތުގެ މަޤާމުތަކާއި ބާރުގަދަ މީހުން ނުހުން އެއްނަގާ ކަމަކުން އެއިސްލާމީ ވެރިޔާ ބަރަސާތުގެ ނިޔަތްކަރުވެ. އަދި ޤުރައިޝްކަބީލާއިސް ނިބާޤުފުށްވެ. ނިޔަތް ޤިޔާދަތުގެ ބާރުކަމުގެ ބޭސްވެރި ދަރަސް ގުދުރަތް ވެރިކަމުގެ މަގާމު އައިސް، އެއްކުއަށް މާ ބޮޑަތް ޤިޔާދަތު، އަދި މާ އިބާރާތް ބަޔަކާ ވިޔާފާރީ،

ދީ ވިޔާފާރި ޚަދީޖާ ބިންތު ޚުވައިލިދު ދަރިކަމަން ޤަރާރުކޮށް، އެބަހަން އެއް ވިޔާފާރި އެއީ އެއްކޮށް ބަރާބަރުވެ ބަހަރުގެ ވިޔާފާރިކަމަށްދިއެވެ. އަސަރު ވިޔާފާރިކޮށްދިނީ: އެއްކަން ބަރާބަރުވެ ނާޅުގެ ވިޔާފާރިކަމަށްވެ. އެއީ އާގެ ޝާމްބަޔަކާއިން އެކަން ވާރަތުކޮށްދެއްނެވެ. ދަންނަވާ ޚަދީޖާ ބަޔަކަށްދިއްނަވައިން، އަދި މަހާސަރުކަށް ވާނަނަތަކަތް؛ ބިޔަފާރިކަމާގެ

ބަދަލުވިޔަކަމުގެ ގޮތުން އެދި ދިޔާގެ ވިޔާފާރިއަށް އާއްމާތަކު (ދުލާރުކްވި)، އަދި އެއީ އެއްކަން ބަރާބަރު ނުކުރެވޭ ޝާމުދާ އެކަރުވި ވިޔާފާރިއަށްކަމުގައި ބަކުރުކަށް ޚަވާލުވެ.

ދެންފަހެ ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ އަތިރިން ނަސޭހަތްތެރި ދިޔައިރު ކާކަށްވެސް ނާރާގެ، އަދި އާނާގެ ބަދަލުވިޔަކަމެއް އަދި އަމާނާތްތެރިކަމުގެ ނާރާގެ ދިޔަކު ގޮތްގަ ވަޒީފާއެވެ އަދި

ކޮންފަދަހެއްޔެވެ!؟ ފަހެ މިފަދައިން ހަދާބަވާނީތޯ. ހެ ވަޞިއްޔަތެއް
އެއްފަދަވި، އެހަން އެނބުރި ބަޔާންވެސް ޙައްޤުނުވާ
އެއްޗެއްކަމުގައިވެއެވެ. އަދި ޝަރުޢީ ހުކުމެއް އެއްޗެއް އާދައި
ނުބައިކަމުގައިވެއެވެ. ދެންކަމަ އެ ވަޞިއްޔަތަކީ ބޭނުމުގެ އެއްޗެއްކަމަށް، އަދި
ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ މައްޗަށް ހަދާހަދައި ދޮގެއްހަދަން، އަދި ﷲ
ގެ ރަސޫލާ ﷺ އަށް ބަޔާންކުރައްވާ އެއްޗެއް ޝަރުޢީ ހުކުމެއްކަމަށް ހަދަން
ފަރުވާކުރާ ބަޔަކު އެބައުޅެން އެހާބޮޑު ބައެއް ކަމުގައިވާ
ކިބައިން ތަނަވަސްކަމެއް!؟

އަދި ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރައްވައިފައިވެއެވެ:

«مَنْ قَالَ عَلَيَّ مَا لَمْ أَقُلْ؛ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ».

"ތިމަންކަލޭގެފާނު ވިދާޅުނުވާ އެއްޗެއް، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް (ނިސްބަތްކޮށްގެން) ބުނެފި މީހާ؛ ފަހެ އޭނާ ނަރަކައިގައި އިންނާނޭ ޖާގަ ތައްޔާރުކުރާށެވެ." މި ވަޞިއްޔަތް ހަދާފައިވާ މިހާ އަވަސް ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ޙަދީޘްނުކުރައްވާ އެއްޗެއް އެކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ބުނުން، އަދި ޞަރީޙަކޮށް ނުރައްކާ ދޮގެއް އެކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ހަދާފައިވުމެވެ. ފަހެ މި ބޮޑެތިގެންވާ ވައިދު އޭނާގެ މައްޗަށްވެސް އަރުވާކަން ބެޑެވެގެންވާތީއެވެ. އަދި އޭނާ ޖެއްބާވަން އަވަސްވެސްގެން، އަދި ﷲ ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ މައްޗަށް ނިސްބަތްކޮށްފައިވާ މި ވަޞިއްޔަތު ދޮގުވެގެންވާކަން މިސްތަކުނަން ނުކަބިރައިދިނަމަ؛ އެ ވައިދު އޭނާގެ މައްޗަށް ބާރުވެގެން ބޭނުންވާތީއެވެ. އަނބިޔާ ޖެހޭގޮތް ބާރުވެގެން، ފާފަތަކާ އެކަން ވެއްޖެއެވެ

ނިސްބަތްކޮށްލި މީހާ؛ އޭނާ ތައުބާ ސާފުކޮށް އިޢުލާނުކޮށްދުވަން ދާންދޭން އޭނާގެ ތައުބާ ބަލައިގަންނަވާނެއެވެ. އަދި އޭނާ [illegible] ދޮގުން ރުޖޫޢުވުމާއި، އޭނާގެ ނަފްސު ދޮގުވެރިކަން މީސްތަކުންނަށް އެނގިގެންދިއުމެވެ. އަދި ﷲ -ޖައްލަ ޖަލާލުހޫ- ގެ މި ބަސްފުޅަކަށް ބަލައިލައްވައެވެ:

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَآ أَنزَلْنَا مِنَ ٱلْبَيِّنَٰتِ وَٱلْهُدَىٰ مِنۢ بَعْدِ مَا بَيَّنَّٰهُ لِلنَّاسِ فِى ٱلْكِتَٰبِ أُو۟لَٰٓئِكَ يَلْعَنُهُمُ ٱللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ ٱللَّٰعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ وَأَصْلَحُوا۟ وَبَيَّنُوا۟ فَأُو۟لَٰٓئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾﴾

(ހަމަކަށަވަރުން ބަޔާންވެގެންވާ ހެކިތަކާއި ހިދާޔަތުގެ ތެރެއިން ތިމަންނާގެ ބާވައިލެއްވި ތަކެތި، މީސްތަކުންނަށް ތިމަންނާގެ ފޮތުގައި (އެބައި: ތައުރާތާއި އިންޖީލުގައި) ބަޔާންކޮށްދެއްވުމަށް ފަހު، އެތަކެތި ވަންހަނާކުރާ މީހުން (ދަންނާށެވެ!) އެބައިމީހުންނަށް ﷲ ލަޢުނަތް ލައްވައެވެ. އަދި ލަޢުނަތްތެރިންވެސް އެބައިމީހުންނަށް ލަޢުނަތް ދެއެވެ. ތައުބާވެ (އެބައިމީހުންގެ ޢަމަލުތައް) އިސްލާހުކޮށް (ވަންހަނާކުރި ކަންތައް) ބަޔާންކުރި މީހުން ފިޔަވައެވެ. ދެން އެބައިމީހުންނަށް ތިމަން އިލާހު ތައުބާ ލައްވާ ހުރީމެވެ. (އަދި ތައުބާ ޤަބޫލުކުރައްވާ، ރަޙީމުވަންތަ އިލާހެވެ.) [އަލްބަޤަރާ: 159-160] މި މާތްވެގެންވާ އާޔަތުގައި، އެކަލާނގެ ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާ ސާފުކުރެއްވީ: [illegible] [illegible] ވަންހަނާކުރި މީހާ؛ އޭނާ އިސްލާހުކޮށް، ބަޔާންކުރުމުގެ ވޭން އޭނާ އެކަމުން ތައުބާވާކަން

ސައްޙަ ނުވާނޭކަމެވެ. ﷲ ސުބްޙާނަހޫވަނީ އެކަލާނގެ އަޅުތަކުންނަށް ދީން ފުރިހަމަކޮށްދެއްވާ، އަދި އެމީހުންގެ މައްޗަށް ނިޢުމަތް ފުރިހަމަކުރައްވާފައިއެވެ. އެއީ އެކަލާނގެ ރަސޫލާ މުޙައްމަދު ﷺ ފޮނުއްވައިގެންނާއި، އަދި އެކަލޭގެފާނަށް އެކަލާނގެ ވަޙީއިން ބާވައިލެއްވި ފުރިހަމަ ޝަރީޢަތް މެދުވެރިކުރައްވައެވެ. އަދި ފުރިހަމަކޮށްދެއްވާ ބަޔާންކޮށްދެއްވުމަށް ފަހު މެނުވީ އެކަލާނގެ އެކަލޭގެފާނުގެ ފުރާނަ ނުހިއްޕަވައެވެ. އެއީ އެކަލާނގެ -ޖައްލަ ޖަލާލުހޫ- ވަޙީކުރެއްވި ފަދައިންނެވެ:

﴿...ٱلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلْإِسْلَٰمَ دِينًا...﴾

(...މިއަދު ތިމަން އިލާހު، ތިޔަބައިމީހުންގެ ދީން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ފުރިހަމަކޮށްދެއްވީމެވެ. އަދި ތިމަން އިލާހުގެ ނިޢުމަތް، ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ފުރިހަމަ ކޮށްދެއްވީމެވެ. އަދި އިސްލާމްދީން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ދީނެއްކަމުގައި، ތިމަން އިލާހު ރުހިވޮޑިގެންފީމެވެ...)

[އަލްމާއިދާ: 3]

އަދި މި ވަޞިއްޔަތް ހެދި މިހާ ވިދާޅުވި؛ ސާބިތުވަނީ ޤަބޫލުކުރެއެވެ. އޭނާ ބޭނުންވަނީ މިސްލަކުން އާ ދީނެއް އުފައްދަން. އަދި އޭނާ ކަނޑައެޅިގެން ހިނގައި ހިފައިފި މިހާ ނުވަތަ ވަންނާއި، އަދި އޭނާ ކަނޑައަޅައިދިން ގޮތުގައި ނުހިނގައިފި މިހާ ނަބިއްޔާ ވަނަން އޭގެ މައްޗަށް ބިނާވެގެންވާ ގޮތަށެވެ. އަދި އޭނާ ބޭނުންވަނީ އޭނާ ބުރިހެން ހަދައިދެން ދެނެއި މި ވަޞިއްޔަތްތެރި ޤަބޫލުކުރުމެވެ ޝަރުޢު އެކަމަށް

ހަދާނެވެ. އެއީ އޭނާ ދޮގު ހަދައިގެން މިގައި މިހެން ބުނެގެންނެވެ: މި ވަޞިއްޔަތް ލިޔެފައި، އެއް ރަށުން އަނެއް ރަށަށް، އަދި އެއް ތަނުން އަނެއް ތަނަށް ފޮނުވާ މީހަކަށް ސުވަރުގޭގައި ގަނޑުވަރެއް ބިނާކުރެވިގެންދާނެއެވެ. އަދި މި ވަޞިއްޔަތް ނުލިޔެ އަދި ނުވެސް ފޮނުވާ މީހާގެ މައްޗަށް ޤިޔާމަތްދުވަހު ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޝަފާޢަތް ޙަރާމްވެއްޖެކަމަށެވެ. މިއީ އެންމެ ހުތުރު އެއް ދޮގެވެ. އަދި މި ވަޞިއްޔަތަކީ ދޮގެއްކަމާއި، މި އުފެއްދި މީހާގެ ޙަޔާތްކުޑަ ކަމާއި، ދޮގުހެދުމަށް ޖެހިލުންވެސް ނެތްކަމަށް ދަލީލުކޮށްދޭ އެންމެ ސާފު އެއް ހެއްކެވެ. އެހެނީ މާތްވެގެންވާ ޤުރްއާން ލިޔެ، އެއް ރަށުން އަނެއް ރަށަށް، ނުވަތަ އެއް ތަނުން އަނެއް ތަނަށް ފޮނުވިޔަސް؛ ޤުރްއާނަށް އޭނާ ޢަމަލުނުކުރާނަމަ އޭނާއަށް މިފަދަ މާތްކަމެއް ނުލިބޭނެއެވެ. ދެންފަހެ މި ބުހުތާން ލިޔުނު މީހަކާއި، އެއް ރަށުން އަނެއް ރަށަށް މި ބުހުތާން ގެންދާ މީހަކަށް އެފަދަ މާތްކަމެއް ލިބޭނީ ކިހިނަކުންހެއްޔޯ!؟ އަދި ޤުރްއާން ނުލިޔުނަސް، އަދި އެއް ރަށުން އަނެއް ރަށަށް ނުފޮނުވިޔަސް، އޭނާ އެ ޤުރްއާނަށް އީމާންވާ، އޭގެ ޝަރީޢަތަށް ތަބާވެގެންވާނަމަ ނަބިއްޔާ ﷺ ގެ ޝަފާޢަތް އޭނާ މަޙްރޫމު ނުވާނެއެވެ. މި ވަޞިއްޔަތުގައިވާ މި ބުހުތާނުން އެކަނިވެސް؛ އެ ވަޞިއްޔަތުގެ ބާޠިލުކަމާއި، އެ [illegible] ދޮގުވެރިކަމާއި، [illegible] ނުބައިކަމާއި، ގަމާރުކަމާއި، އަދި ރަސޫލާ ﷺ ގެންނެވި ހިދާޔަތުން ދުރުވެގެންވާކަމަށް ދަލީލުކުރުމަށް ފުދެއެވެ.

މި ނަންގަތް [illegible] [illegible] މި ވަޞިއްޔަތުގައި އެހެން

ކަންކަންވެއެވެ. އެ ހުރިހާ ކަންކަން ދަލީލުކުރަނީ މި ވަސީލަތްތަކުގެ ބާޠިލުކަމާއި، ދޮގުކަމަށެވެ. އެ ބުހުތާނު ހުރި ދިހާ ހާސް ފަހަރު ނުވަތަ އެއަށްވުރެ ގިނައިން އެ ވަސީލަތަކީ ތެދެއްކަމަށް ހުވާކުރިޔަސް، އަދި އާނާއި ތެދުވެރިއަކު ދީފައިވާ ދަލީލުތަކެއްނަމަވެސް (ދޮގެއްނަމަ) އެންމެ ބޮޑުވެގެންވާ އިބްލީސާއި، އެންމެ ހަރުކަށި ޢުޤޫބާތް އާޚިރާގެ ދަރުބާރުން ހުރިކަމަށް ގޮވާ ނަބިއްޔަކަށް އާސާ ދޮގުވެރިއަކަށް ނުވާނެއެވެ. އަދި އެ ވަސީލަތްތަކުގެ ބަޔަކަށް އެއްބަސްވާ ނުވާނެއެވެ. ކިޔައުމަ، الله ގެންދިޔަ ބުނެލާށެވެ! ދެންވެސް الله ގެންދިޔަ ބުނެލާށެވެ! އެހީ އެންމެ ބޮޑުތޮޅި، ހުތުރު ބާޠިލު ކަންތައްތަކާ ތެރިއިންވާ ކަމެއްކަމެވެ. އަހަރުމެން الله ސުބްޙާނަހޫ ވަތަޢާލާއި، އަހަރުމެންގެ ގާތަށް ޙަޤީޤަތުގައިވެސް ބޭއްވި މަޤާމުގަތްނަމަވެސް މިހާރަން ހިމެނެއެވެ. އަދި މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން މި ދިހުން ގެންނަ ބަޔަކުވެސް ހިމެނެއެވެ. އެއީ އަހަރުމެންގެ ދީނީ ރަޙްމަތް -ޞަޙާބާ ޞާލިޙުން-އާ، އެ ހިސާބަކުން އަހަރުމެން ބަދަލުކުރާކަށް ހިތަހަމަކުރަނީ: (އަހަރުމެން ހިތުގެ ހުވާކުރާމަތި) މި ވަސީލަތަކީ الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ މައްޗަށް ހަދާފައިވާ ބުހުތާނު ދޮގެއްކަމުގައިވެއެވެ. މި ދޮގު އުފެއްދި މީހަކު الله ނިކަމެތިކުރައްވާ، އަދި އާނާ ބަރަކާތް ގެތައް އެކުލާކަމެއް އިތުރަކުވެސް ކަންބޮޑު ކުރައްވާނެއެވެ.

މިސާލަކަށް ކަންކަމުގެ އިތުރުން މި ވަސީލަތަށް ދޮގުވެ، ބާޠިލުވެގެންވާކަމަށް ބިނާ ކަންތަކެއް ދަލީލުކުރެއެވެ. ނަންނަގަންނަމަ ކަންތަކުގެ އިބްރަތުން ތިނެއް ބަޔާންކުރެވިދާނެއެވެ:

ފުރަތަމަ ކަމަކީ: އޭގައި އޭނާ ބުނެފައިވާ ބަހެވެ: "އެހެނީ ހުކުރުން އަނެއް ހުކުރަށް އިސްލާމްދީން ދިޔަވައި އެހެން ދީނެއްގެ މަތީގައި ސަތޭކަ ފަސްދޮޅަސްހާސް މީހުން މަރުވެއްޖެއެވެ." އެހެނީ މިއީ ޣައިބުގެ އިލްމުގެ ތެރެއިންވާ ކަމެކެވެ. އަދި ރަސޫލާ ﷺ އަވަހާރަވުމުން އެކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން ވަކި މެދުކަނޑިގެން ދިޔައީއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ދިރިހުންނެވިއިރުވެސް އެކަލޭގެފާނަށް ޣައިބުގެ އިލްމު އެނގިވަޑައިގެން ނުވެއެވެ. ދެން އަވަހާރަވުމުންފަހު އަދި ކޮންފަދައަކުންތޯއެވެ؟ އަދި ﷲ ސުބްޙާނަހޫގެ މި ބަސްފުޅަށް ބަލައިލާށެވެ:

﴿قُل لَّآ أَقُولُ لَكُمۡ عِندِى خَزَآئِنُ ٱللَّهِ وَلَآ أَعۡلَمُ ٱلۡغَيۡبَ...﴾

(ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ގާތުގައި ﷲ ގެ ޚަޒާނާތައް ވާކަމަކަށް، ނުވަތަ ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ޣައިބު އެނގޭކަމަކަށް ތިޔަބައިމީހުންގެ ގާތަކު ތިމަންކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވެއް ނުވަމެވެ...) [އަލްއަންޢާމް: 50] އަދި ﷲ ތަޢާލާގެ މި ބަސްފުޅެވެ:

﴿قُل لَّا يَعۡلَمُ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ ٱلۡغَيۡبَ إِلَّا ٱللَّهُ...﴾

(ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. ﷲ އަށް މެނުވީ، އުޑުތަކާއި، ބިމުގައިވާ އެކަކަށްވެސް ޣައިބުގައިވާ ކަމެއް ނޭނގޭނެތެވެ...) [އައްނަމްލު: 65] އަދި ޞައްޙަ ޙަދީޘްގައި، ނަބިއްޔާ ﷺ ޙަދީޘްކުރެއްވިކަމަށް އައިސްފައިވެއެވެ:

«يُذَادُ رِجَالٌ عَنْ حَوْضِي يَوْمَ القِيَامَةِ، فَأَقُولُ: يَا رَبِّ! أَصْحَابِي، فَيُقَالُ لِي: إِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ، فَأَقُولُ كَمَا قَالَ العَبْدُ الصَّالِحُ: ﴿وَكُنتُ عَلَيۡهِمۡ شَهِيدٗا مَّا دُمۡتُ فِيهِمۡۖ فَلَمَّا تَوَفَّيۡتَنِي كُنتَ أَنتَ ٱلرَّقِيبَ عَلَيۡهِمۡۚ وَأَنتَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ

شَهِيدٌ﴾ [المائدة: ١١٧]».

"ޤިޔާމަތްދުވަހު، ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ޙައުޟު ގެ ނަގުތެރޭގެ ގާމުން ބަޔަކު މީހުން ގައްސާ ދުރަށްލެވޭނެއެވެ. ދެން ތިމަންކަލޭގެފާނު ދަންނަވާނަމެވެ: "އޭ އަޅުގެ ވެރި ރަސްކަލާ! މިއަޅުގެ އަސްޙާބުންނެވެ. މިއަޅުގެ އަސްޙާބުންނެވެ." ދެން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ވިދާޅުވެވޭނެއެވެ: "އެމީހުން ކަލޭގެފާނު ދުރަށް އުފެއްދި ކަންތަކެއް ކަލޭގެފާނަކަށް އެނގިވަޑައިނުގަންނަވައެވެ." ދެން ޞާލިޙު އަޅާ (އީސާގެފާނު) ވިދާޅުވި ފަދައިން ތިމަންކަލޭގެފާނު ދަންނަވާނަމެވެ: (އަ މީހުންގެ ތެރޭގައި، މިއަޅާ ހުރިހާ ހިނދަކު، އެ މީހުންގެ މައްޗަށް ހެކިވެރިއަކު ކަމުގައި މިއަޅާ ހުރީމެވެ. ދެން އިބަ އިލާހު، މިއަޅާ ގެންދެވިއިރު، އެ މީހުންގެ މައްޗަށް ބަލަހައްޓަވާ އިލާހު ކަމުގައި، އިބަ އިލާހު ވަޑައިގަތީމުއެވެ. އިބަ އިލާހީ، ކޮންމެ ކަމެއްގެ މައްޗަށް ހެކިވެރިވެވަޑައިގަންނަވާ އިލާހެވެ.) " [އަލްމާއިދާ: 117]

މި ޙަދީޘުން ބާރުއަޅައިދެވޭކަމަކީ، މިއީ ދީނުގައި ދަރިފުޅުކުރާ ކަންތަކުގެ ބޭރުއިން ދުވަނަ ކަމަކީ: އެކަމަކީ ބިދުޢަވެރިޔާ ބަހެވެ: "އަދި މި ދުނިޔޭގައި މިހާ، އެކަނިޔާ ފަޤީރުއޮތްކަލޭގެއިވާނަމަ الله އެކަކާ ދުވަސްވީރުކުރައްވާނަމަވެ. ނުވަތަ ދަރަނިވެރިވާނަމަވެ الله އެކަކާ ދަރަނި ފުއްދަވައިދެއްވާނަމަވެ. ނުވަތަ ފާފައެއް ކުރެވިފައިވާނަމަ الله އެކަނިއެކަކީ އެކަނި ބަޙަލަނީ ނުނަދީގެ ފާފަފުއްސަވައިދެއްވާނަމަވެ. މި ވަޞިއްޔަތުގެ ބަރަކާތުން ނުނަންނަމަވެ." މިހިސާބުން ނިމުނީއެވެ. މިއީ އަހުގެ ޙަދީޘްގެ ދަށުގައި ބުނެވުނު ކަމަކީ، މި އުފެއްދި

މީހާ الله ދެކެ އަދި އެކަލާނގެ އަޅުތަކުންދެކެވެސް ހަދެއް ނުދަންނަކަމަށް ދަލީލުކުރާ އެނގެ ސާބިތު އެއް ކަންތަކެވެ. އެހެނީ މި ދީން ކަމަކީ މާތްވެގެންވާ ޤުރްއާން ހަމައެކަނި ދިރުގެންވެސް ބަޔާން ކަމެއް ނޫނެވެ. ދެންހުރަ މި ޙަދީޘު ވަޞިއްޔަތް ދިދުން މިހަކަން އެ ކަންކަން ހާޞިލުވާނީ ކިހާވަރަކުންހެއްދެވީތޯ!؟ އެކަމަކު މި ނުބައި ޟަޢީފް މިހާ ހަމައެކަނި ބޭނުންވަނީ މިސްކީނުންނަށް އޮޅުވާލާ، އެ މީހުން މި ވަޞިއްޔަތުގައި ގެވުވާއި ބަލަހައްޓަވަމުއެވެ. އަދި އިތުރުން މި ވަޞިއްޔަތް ދިނީ، އަދި އެ ދަރުވާކޮންގެން އެވާ ކަންކަމުގައި އިދިރުންގެ (ހިތްބަތް) ގެރުވައިގުމަށް ދެއްކެވިއެވެ. އަދި الله އެކަލާނގެ އަޅުތަކުންނަށް ޝަރުޢުކުރައްވާފައިވާ؛ ފަރުޟުތަކާއި، ދަރަނި ފުދިނުމާއި، ފާފަފުއްސަވުމަށް ވާޖިބުކަންތައް ގެންނަ އަޅުގަނޑުމެން ސޯބޮބިތުމް އިދިރުން ދާކަންތަކުގެ ހުރިހާ ސޯބޮބިތުކަމާއި، އަމިއްލަ އެދުމާއި ޝައިޙާނީ ވަސްވާސްތަކުން ރައްކާތެރިވެ ކަންތައްތަކުގެ الله ގެ ހަޟްރަތުން އެދުމެވެ.

މި ވަޞިއްޔަތުގައި ބާރުއަޅުއްވާފައިވާ ކަންތައްތަކަށް ބުރަނި ބީހުން ކަމަކީ: އާދަމް އޮޅިގެން ބުނުއްވާ މި ބަސްވެ: "الله ގެ އަޅުތަކުންގެ ބުރަނި މި ވަޞިއްޔަތުގައި ހިފުހާ މިހާ، ދީނުގެއާއި ނުރުޅަބީގައި އާދާގެ މޫނު ކަލޯވެގެންނެވެ." މިއިވަސް އެންމެ ހުބުރު އެއް ދޭގެވެ. އަދި މި ވަޞިއްޔަތުގެ ބާރުއަޅުއްވާފައި، އެ ހަދި މިހާގެ ދޭގެވުރިކަމަށް ދަލީލުކުރާ އެންމެ ސާބިތު އެއް ދަލީލެވެ. އެހެނީ ސާދަވަނަ ޤަރުނުގައި އެއި ވާހަކަން ނޫނުގެ

މީހަކު، الله ގެ ރަސޫލާ ﷺ ގެ މައްޗަށް ދޮގުހަދައިގެން މި ވަޞިއްޔަތް ލިޔުނު، ދެން އެ ނުލިޔާ މީހަކުގެ މޫނު ދުނިޔެއާއި އާޚިރަ◌ަތުގައި ކަޅުވެ އަނދިރިވެގެންދާނޭކަމަށާއި، އަދި އެ ލިޔުނު މީ◌ީހާ ފަޤީރުކަމަށްފަހު މުއްސަނދިވާނޭކަމަށާއި، ދަރަނިޔަށް ފުނިޢިހިގެންވުމަށް ފަހު ދަރަނިން ސަލާމަތްވެގެން ވާނޭކަމަށާއި، އަރައިގެންދިޔަ ފާފަތަށް ފުއްސެވިގެންދާ ދިރަކަން ވާނޭކަމަށް ދަޢުވާކުރުން؛ ބުއްދިއެއް ހުރި މީހެއްގެ ބުއްދިއަކަށް ހުއްދަވާނީ ކިހިނަކުންހެއްތޯ!؟

އިބުލީހުގެ ހުސްބާރުވަސްވާސްތަކެއްކަމުގައިވާ! މިއީ ބޭނުންވެގެންވާ ބޮޑުބުހުތާނަކާ!! ދަލީލުތަކާއި ކަންކަން ހިނގަމުންދާ ވާޤިޢުގައި ހުއްޓެސް ހުރިހިނދު މި އުފެއްދި މީހާގެ ދޮގުވެރިކަމާއިމުވާ، الله ގެ މައްޗަށް ޖަރީމާއެއްކަމާއިމުވާ، އަދި الله ދެކެ އަދި މިސްކީނުންނަށްވެސް ބިރުނުގަންނަ ސިހުރުވެރިޔަކަށްވީ ހެއްޔެވެ. ފަހު މި ވަޞިއްޔަތް ނުލިބާ އެބައެއް ބައިވަރު އުއްމަތުބައެއް މި ވަނީއެވެ. އެކަމަކު އެމީހުންގެ މޫނުތައް ކަޅުނުވެއެވެ. އަދި މިހިރީ އުޅޭ އެބައެއް ފަޤީރުކަމެއް އެ ވަޞިއްޔަތް ލިޔުނު، الله އަށް މަޢުލޫމް ގޮތަށް ދަރަނިވެރިވެސް ނުވެއެވެ. އެކަމަކު އެމީހުންގެ ދަރަނިތަކުން ފާރިގުވެސް ނުވެއެވެ. އަދި ފަޤީރުން ފަޤީރުކަމުގައި ނުވެއެވެ. ފަހު ހިތްތަކުން ކަސްތޮއްޓެއްވެސް ނުފެނެއެވެ. އަދި ހިތްތަކުގައި ވާނެކަމުގެ ރުހުން ނުލިބެއެވެ. މިއީ އަސްލު މާތްވެގެންވާ އަށް ވަޞިއްޔަތުގެ ޢިބާދަތެއް ނުވަތަ ޝަރީޢަތަކުގައި އައިސްފައިވާ ބިދުޢަތެއް ކަމުގައި ދޮގު ނުވެއެވެ.

ދެންފަހެ ބާޠިލުގެ އަދި ވައްކަރުތަކާއި، ކުފުރުގެ އަދި ކަމަކަ ޒިނަ ޖެހުނުބައިތަކެއް ޝާމިލުވާގޮތަށް ދެކޮޅުވެ ވަޞިއްޔަތް ފިޔަވައި މިޔަކަން ކަންކަން މިބޭނި ޔިއިނަ ކަންކުންކަމަށްތޯއެވެ!؟ ސުބްޙާނަ الله އެވެ! الله ގެ ދަރަޖައް ދޮގުކުރަން ޖެހިފައިނުވާ މިޔާދުވަސް އަކަށްނުވާ ހިފުމުގައި ކަލުކަ ބޮޑުކަމެވެ.

މި ވަޞިއްޔަތް އެންމެ ބާޠިލުކަން ބޮޑު ބާޠިލުކަމާ ކަމުގައި އަދި ސާފު ދޮގުކަމަކުން ދެމިހިފެހެއްޓުން ކަންކަމުގެ ތަރަޙަންގެ ރަތްއަރުވަން ކަމުގައި: އާނަ އާއާއި ބޭނުމާ މި ބަހެވެ: "އަދި މި ވަޞިއްޔަތް ތަރުކުރުމަށް މިހާ؛ ނަރަކައިގެ އަދާބަކީ މިހާރުގެ ކަމެވެ. އަދި މި ވަޞިއްޔަތް ދޮގުކުރުމަށް މިހާ ކާޑުވައްޖެއެވެ." މިވެސް ދޮގުހެދުން އަޑުވެސް ޖެހިލުމަށްބައިކަން ދައްކައިދޭ ކަމެކެވެ. އަދި އަންނަ ހަރުގެ އަދި ބާޠިލުވެ. މި ދޮގުވެރި ކަމާގެ ހުރިހާ މިސްބަތްކަންނަން އެ ގޮތުގައި: އާއާ އެކުއްދި ބުރުބަން ތަދުކުރަމުންވެ. އަދި އާއާ ދަރުވާކުރަނީ؛ އާގެ ސަބަބުން އެމިހުން ނަރަކައިގެ އަދާބުން މިންޖެހޭނީކަމަކުނާއި، އަދި އެ ވަޞިއްޔަތް ދޮގުކުރުމަށް މިހާކު ކާޑުވާނީކަމަކުނެވެ. الله ގަންދީ ބުނަމެވެ! މި ދޮގުވެރި ކަމެއްގައި الله ގެ ދަރުކަން ބޭނުމާ ބުރުބާނު ދޮގުހެދިއެވެ. އަދި الله ގަންދީ ބުނަމެވެ! އާނަ އެ ބޭނި ބަޔަކު ނުނަވެ. އަދި ކާޑުއަކުކަމުގައިވެސް ބަޔަކުވެނީ މި ދޮގުކުރި މިހާއެވެ. ދޮގުކުރި މިހާއަ ނުނަވެ. އެހެނީ މިއީ ޝަރުޢީވަކުގެ އައުވެސް އަސާސެއް ނޫނެވެ، ބުރުބާނެއް އަދި ބާޠިލެއް އަދި ދޮގެކެވެ. އަދި މިއީ ދޮގުއެއްކަމުގައި، މި އެކުއްދި މިހާޔަ ދޮގުވެރި ކަމަކުބައްކަމުން އައަރުމަން الله

ހެކިކުރަމެވެ. އޭނާ ބޭނުންވަނީ ﷲ އިޛުނަ ދެއްވާފައިނުވާ ކަމެއް މިސްކީނުކުރެއްވުން ޝަރުޢުއްލާހުން ކަނޑައަޅާ، އަދި ދިނުމުގައި ނުވާ ކަމެއް އެދުނުމުގެ ދިނުމުން ވައްޓާލުމެވެ. އަދި މި ބޮޑުވާން ދޮގު އަހަރުމެންގެ ސަލާމަތް ޖެއްސުން ކުރިން، ﷲ ވަނީ މި އުއްމަތަށް ދީން ދެއްވިއިރު ކިޔަވާދެއްވާފައިވެއެވެ. އެހެންކަމުން އޭ ކިޔުންތެރިންނޭވެ! އަދި އަހުރެންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ސަލާމާވެ ތިބޭށެވެ! އަދި މިފަދަ ބުރަބޭސް ދެކޮޅަށް ތިޔަކުރެވޭތޯ، އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި އެ ފުރުތަމަ ތަކެތި ބޮޑުކުރުން ތިޔަބައިމީހުން ހަބޭސްދަރިކަމަށް ޖެހިލުންވާށެވެ! ފަހު ހަމަހަމަކަމާއި ބުރަބޭސް ދަސްކުރުން ތިޔަބައިމީހުން ދިރުމަށް އެފަދަ ކަންތައް ނުލިބޭނެއެވެ. ފަހު ބުރަބޭސް އެގޮތަށް ތިޔަބައިމީހުން ކަނޑައަޅާ ދެވޭނެއެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންނަކީ އެފަދަ ބޭނުންތަކުގެ ކަންތައްތައް ކުރެވޭނެ ބޭކަލުން ސަލާމާއި ސަބަބުންނެވެ. ފަހު ޖެހިލުން ކަނޑައެޅުން ފަހަރުގައި ވާނީ ފަހު ދޮގެއް ބޮޑުކޮށް ހިތްހަމަޖެހިލުން ބަލާފައިވާނެ ހަމަ ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރޭގައި މަސައްކަތް ކުރަމުން ގެންދާނެއެވެ. އޭނާ ބުނީ ކަމުގައިވާ ކަލޭގެފާނާ އިބްލީސް ހުވާކުރިއެވެ. އަދި އެ ކަމުގައި ދޮގުހެދި ދެ ބޭކަލުންގެ ހިތުގައި ވަސްވާސްދިނެވެ. އެއީ ﷲ ގެ ނަމުގައި ހުވާކުރާ މީހަކު ދޮގު ނުހަދާނެކަމަށް ހީކުރެއްވީތީއެވެ. އެހެން އެދެކަލުންގެ ސިފަވެރިކަމާއި ބޮޑުކަމާއި ގެނައީ ފަހު ހިތްހަމަޖެހުމެވެ:

﴿وَقَاسَمَهُمَآ إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ ٱلنَّٰصِحِينَ٢١﴾

(އަދި އަނެއްކާ ހުވާކޮށް، އެ ދެ ބޭކަލުންނަށް ބުންޏެވެ:

ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންނާވަނީ، ތިޔަ ދެ މީހުންނަށް ހެޔޮ ނަސޭހަތްދޭ މީހުންގެ ތެރެއިން މީހެއް ކަމުގައެވެ.) [އަލްއަޢްރާފު : 21] އެހެންކަމުން ތިޔަބައިމީހުން އޭނާއާމެދު ހުށިޔާރުވާށެވެ. އަދި އެ އިބްލީހަށް ތަބަޢަވެގެން އުޅޭ ދޮގުވެރިންނާމެދުވެސް ހުށިޔާރުވެ ސަމާލުވާށެވެ. ދެން މަގުފުރައްދާ، ވާއްދުދުމްބަހައި: ދޮގުވެރި ކިޔާ ހުޅުވެރިޔާ، އަދި ކާފިވެރި ކިޔާ އަރުދަބަހައް، އަދި ޖަހިލާނުން ކޮދާކުރަންތަކަން ކިޔާ ބަސްބަހައް އެކައިގެދާއި އެމީހުންނަކަށް ވާހަކަތޯ!؟ ދަންނަވަން މި ދޮގުވެރިޔާ ނަސްގަންނާ ގޮތަކަށް މުސްކަލާމަބައް ޒާހިރުވެގެންވާ ވަރުކަހަރި: ކަލޭ ހަމަ ހިނގާގަޔާވާ ކަމުކަވެ. މަބައިގެންވާ ޒިކުރާނުގާއި، ބާރިކަވެގެންވާ ސުންނަތުބަސީ އިސްލާޙުކުރާނަށް އެ މުސްލިމާބައިކާމުދަ އިސްތިޢާރަކުރަނީމެއެވެ. އެ ދި މަސްޙަބާބައި ހިތާހަބައި ފުރުސަތު ވެއްޖެ.

ދަންނަވަން އެއީ މަސްލަހަތުގާ ޒިކުރުމަބައި އަޅާދުއްވާބާއި ބަލާއިކަ، ނަބަވީ ސުންނަތުގާއި ޒިކުރުމަބައި ސަފަރުކުރަނީމުއެވެ. އަދި ކިބައިދި ޒިކުރާނުވެސް އަދި ބަހަދް ކަނޑާލަހަ އިސްލާހުމަކުރަނީމައެވެ. ދަންނަވަން އެ ކަނޑާލަން ދަށުގެނޮސްނަ ބަދުނާ މުހާކަ ސުންނަތުގެ ފަތަކާއި، އިލްމާއި އިމާނާލާގެ އަދުބިރުންގެ މާރިނަތާއި ގަތަކާނ އެ ފެނުނާނަދެ. މި ބަލްކަނާދަކާ ދެވޮރިއާގެ ބާރުނާއި، އޭދަތުމާއި، ބައްޔާއި ބަރިލު ވަސްލިހިތްފުކަހަރަ ޙަދީސާއި އަލިވެސް ބާކަތަ ޢަމަލެއް ނުވެއެވެ. ޝައިޚުންގެ ނަބައިކަމާއި، މަސްޢޫދުގެ މުސްލިމްގެ ފިޔަވަޅާއި، މަސްޢަލާތަކާ މުސްލިމާ ދާޢީތަކާއި، ބާޖިލާއިރާއި ދިމާ،

الله ގެ ދުޝްމަނުންގެ އޮޅުވާލުމުން؛ އަހަރެމެންނާއި ތިޔަބައިމީހުންނާއި އަދި ހުރިހާ މުސްލިމުން الله ރައްކާތެރިކުރައްވާށިއެވެ. އެމީހުންނަކީ އެމީހުންގެ އަނގަތަކުން الله ގެ ނޫރު ނިއްވާލުމަށް، އަދި މީސްތަކުންނަށް އެމީހުންގެ ދީން އޮޅުވާލުމަށް އުޅޭ މީހުންނެވެ.

الله އެކަލާނގެ ނޫރު ފުރިހަމަކުރައްވާ، އަދި އެކަލާނގެ ދީނަށް ނަޞްރުދެއްވާނެއެވެ. الله ގެ ޙަޟްރަތުގައިވާ ޝަހީދުންނާއި، އަ ޝަހީދުންނަށް ތަބައިވި ކާފަރުންނާއި މުޝްރިކުން ކިތަންމެ ނުރުހުނަސްމެއެވެ. އަދި އަހަރުމެން الله ގެ ރަސޫލާއަށް އަދި ދަރުމަވަންތަ މުސްލިމުންގެ ބާރުވެރިކަމާއި އިސްލާމްދީނަށް ދިފާޢުކުރުމަށް، ހަރުކަށި ހުރުމަތްތަކާއި، ހަށިގަނޑާއި ފައިސާއިން ސިކުނޑިއާއި، ހުރިހާ ގާބިލުކަމަކުން الله ސުބްޙާނަހޫ ވަޢުދުވެވަޑައިގެން ބައިވެރިވުމަށް ސިފަކުރެއްވި އެމީހުންނަށް ދެއްވާނެއެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އެކަލާނގެއަށް ގިނަގިނައިން ބޮޑެއް ހެވާ، ޖިހާދުކުރުމަށް، ކޮންމެ ކަމަކަށް ކުޅަދާނަވަންތަ އިލާހެވެ. އަދި އަހަރުމެންނަށް الله ފުދިއްޖެއެވެ. ވަކީލުކަމާ ފުރިހަމަވެގެން ބޮޑުވީ އެކަލާނގެ ހަޤީޤީކަމެވެ. އަދި އައްޑުސް އާރާސްއި ބާރު، ހަމައެކަނިވެސް ހުރިހާ الله ގެ ރަސޫލާ ހާސިލު ނުވެއެވެ.

ހިތްވަރުގެ ވެރި ރަސްކަލާ الله އަށް ހަމްދުކުރަމުއެވެ. އަދި الله އެކަލާނގެ އަލާ، އަދި ރަސޫލާ ކަލޭގެފާނާ އަޞްޙާބުން އަހުލުބައިތު (ބޭކަލުން އާއިލާގެ ބޭކަލުން)، އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ އަންހެނުންނާއި، ޞަޙާބީބޭކަލުންނާ ހަމައެކު އިސްލާމްދީނުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ ތަބައިވާ

ތަކަރަން ބަވަގަވާވާމާދި ސަވާގާދަކްވާރިއެވެ.

والحمد لله رب العالمين، وصلى الله وسلم على عبده ورسوله الصادق الأمين، وعلى آله وأصحابه وأتباعه بإحسان إلى يوم الدين.

***

dv397v4.0 - 17/08/2026

رئاسة الشؤون الدينية
بالمسجد الحرام والمسجد النبوي

رسالة الحرمين

Message of The Two Holy Mosques

Guidance content for the visitors of the Holy Mosque and
the Prophet's Mosque in languages.